

בעזהש"ת

אבני חן

תולדות משפחת חן לדורותיה

תשורה
משמחת הבר מצוה של
יחיאל מיכל חן
י"ח חשון תשע"ה לפ"ק
פלטבוש, נ.י.

התוכן

עמוד

ה דבר המשפחה

ז חלק ראשון - הנשיאים

ט פרק ראשון - משפחת שאלתיאל בספרד

טו פרק שני - משפחת גרסיאן-חן בספרד

לא פרק שלישי - משפחת שאלתיאל חן בקנדיאה ושאר ארצות

מט פרק רביעי - משפחת ר' אלחנן חן מסמיליאן

נה חלק שני - אבני חן

נו פרק חמישי - ר' מאיר שמחה חן

עא פרק שישי - ר' יוסף יהודה חן

עה פרק שביעי - ר' דוד אבא חן

עט הוספה

פ ר' יחיאל מיכל רוזנפלד

כל הזכויות שמורות
merkazhabracha@gmail.com

Layout & Design by:
Goldstar Design • 718-972-3262

דבר

המשפחה

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN, N.Y. 11213

S. B. Chein
710 Avenue L
Brooklyn, N. Y. 11230

חן - ברוקלין

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn, N. Y. 11213
493-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש

770 איסמערן פארקוויי
ברוקלין, נ. י.

בי"ה, כחי אלול תשמ"ט
ברוקלין, נ. י.

האברך שלום דובער שי

שלום וברכה

במענה על ההודעה ע"ד הכנסו לגיל מצות,

הנה יה"יר מהשי"ת אשר מבן שלש עשרה למצות
יגדל לבן חמש עשרה וכו' כפטק המשנה (אבות פרק
ה'), ויוסיף התמדה ושקידה בלימודו בתורה, בתורת
הנגלה וכן בתורת החסידות ויהדר בקיום המצות.
והשי"ת יצליחו להיות חסיד ירא שמים ולמדן.

בברכה כתובה וחתימה
טובה

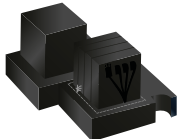
מכתב ברכה!

שקבל אביו של החתן בר מצוה

לכבוד שמחת הבר מצוה שלו

מאת כ"ק אדמו"ר

מליובאוויטש

דבר המשפחה

אנו מודים לה' על כל הטוב אשר גמלנו, ובחסדו הגדול זיכנו בהגיע בננו הת' **יחיאל מיכל** לגיל המצוות. התודה והברכה מובעת בזאת, לידידינו ומכירינו שיחיו אשר מקרוב ומרחוק באו, להשתתף בשמחתנו, ולברך את בני המשפחה בברכת מזל טוב וחיים מאושרים בגשמיות ורוחניות.

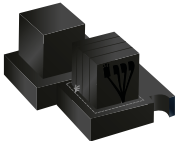
בתור הכרה לבבית והוקרה לכל הנוטלים חלק בשמחתינו, מוגשת בזה תשורה מיוחדת - כפי המנהג בקרב חסידי חב"ד בזמן האחרון - על יסוד התשורה שחולקה בנישואי הרבי.

■ ■ ■

בתשורה זו, נפרשת מסכת חייהם של זקני המשפחה - משפחת חן, ושורשי המשפחה בתקופת פריחת היהדות בספרד ומדינות אחרות באירופה.

החלק הראשון - הנשיאים - הוא מתוך קונטרס תשואות חן שהודפס בתוך ספר אבני חן בחודש תמוז תשע"ג. בחלק שלפנינו נפרש עץ השורשים של משפחת חן, החל מ**נשיאי הגולה בספרד** וכלה בר' **אלחנן ור' פרץ חן** - חסידי אדמו"ר הזקן ואדמו"ר האמצעי.

ובחלק השני - אבני חן - סקירה מיוחדת אודות זקני חתן הבר מצוה - החל מר' **מאיר שמחה חן** סב סבו של חתן הבר מצוה, אשר ביתו בנעוועל היה מרכז ליובאוויטשי אוטנטי, בו נערכו התוועדויות רבות, ואחריו בנו ר' **יוסף יהודה חן**, שהיה שד"ר תומכי תמימים בברינאה שבצרפת, ונחתום בנכד ר' **דוד אבא חן** שפעל רבות למען ביסוס ופיתוח כפר חב"ד, והוא זקנו הגדול של חתן הבר מצוה.

■ ■ ■

החלק השני הוא תדפיס מתוך ספר "אבני חן" תולדות משפחת חן לדורותיה, אשר יראה אור בקרוב, ובו כלולים תולדות המשפחה החב"דית העניפה והחשובה, אשר דברי ימיה שזורים בהיסטוריה החב"דית, מאז תקופת אדמו"ר הזקן ועד ימינו. הספר יוצא לאור ביוזמת הרה"ת ר' **אלתר אליעזר שי' ליין**, נין ונכד לר' משה לייב ליין שו"ב דנעוועל, בן הרב פרץ חן אב"ד טשערניגאוו. ועל עריכת הספר הרה"ת ר' **שניאור זלמן שי' ברגר**. יישר כח על הסיוע והכנת התשורה ועל נתינת חלקים מספר "אבני חן" שטרם יו"ל.

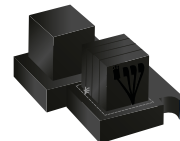
הוספנו גם בקצרה את ההיסטוריה של יחיאל מיכל רוזנפלד סבא רבא של החתן בר מצוה יחיאל מיכל שיחיו שנושא את שמו.

■ ■ ■

הא-ל הטוב הוא יתברך, יברך את כל המשתתפים בחגיגת הבר מצוה וכולנו תפילה כי בקרוב ממש נזכה לגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש.

הרב ר' שלום דובער וטובה חן

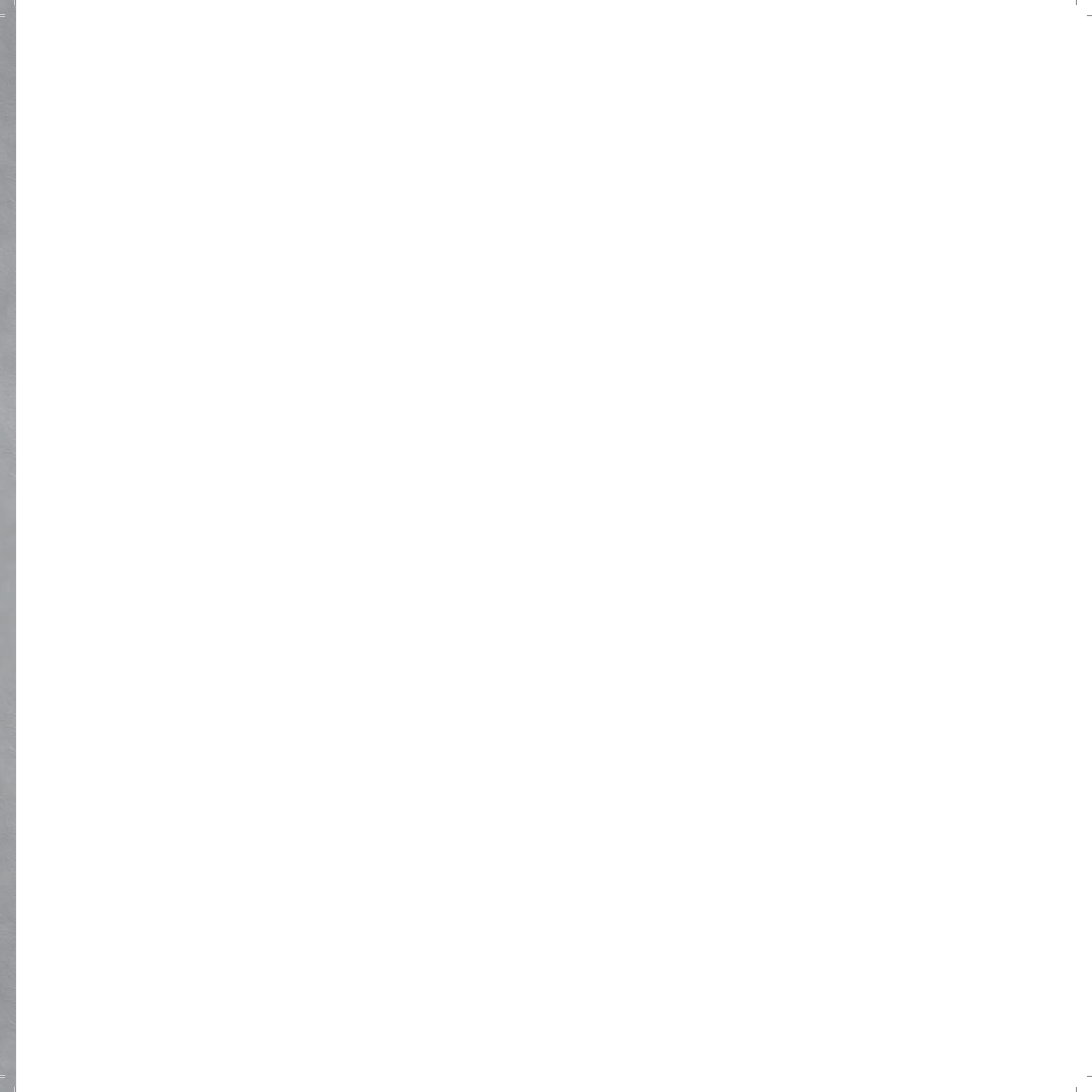
יום י"ח חשון, תשע"ה, פלטבוש, ניו יורק

חלק ראשון
הנשיאים
משפחות שאלתיאל וחן
בספרד וקריתים

פרק ראשון
משפחת שאלתיאל
בספרד

שלשלת היוחסין המפוארת של משפחת חן החב"דית, מקורה בגאונים בעל הסדרי טהרה ובעל הפנים מאירות, ולמעלה בקודש במשפחות "הנשיאים" בספרד וראשי גולת בבל, ויחוסה בן אחר בן מגזע דוד המלך. עובדות אלו פורסמו לפני 101 שנים, בספר אהלי שם שיצא לאור בשנת תרע"ב, בערך אודות הרב דוד צבי חן נכתב כי הוא מגזע בעל סדרי טהרה, ואילו בערך אודות בנו הרב מענדל חן נכתב בהרחבה על שורשי המשפחה:

"ניעז'ין. הרב ר' מנחם מענדל בהרה"ג ר' חיים דוד צבי שליט"א חן. אביו הרה"ג הנ"ל שליט"א הוא האבד"ק צערניגאוו. ועל פי המסורת תתיחס המשפחה הזאת עד הגאון בעל סדרי טהרה זצ"ל, צור מחצבתה של המשפחה הרוממה הזאת הוא ממדינת אשכנז, משערים: כי המשפחה הזאת גזעה מהגאונים ר' זרחיה ור' שלמה ור' מכיר חן הנזכרים בתשובת הרשב"א [והם גדולי חכמי ספרד בתקופת 'הראשונים']".

ומי קבע את הדברים שיכתבו בערך על ר' מנחם מענדל חן? אחיו הרב אברהם חן הבהיר בחיבורו 'למנחמי' כי ר' מנחם מענדל בעצמו 'החתים' את יחוס המשפחה בספר 'אהלי שם'. ובסוף קונטרס 'למנחמי' מוסיף הרב אברהם חן לגבי יחוס משפחת חן החב"דית:

"ראש משפחתנו הוא לא אחר מר' שאלתיאל חן, כי החכמים חן שבתשובות הרשב"א...המה אבות משפחתנו, וכי מאז לא נפסקה השלשלת, וכי ה"סדרי טהרה"... הוא דוד זקננו [דודו הגדול של ר' פרץ], וכי אביו של אבי-זקננו הר"פ [הר' פרץ] זצ"ל, מוהר"ר אלחנן חן, עלה לרוסיה משוטלנד, וכי משפחתנו משתלבת בזו של ה"פנים מאירות" שחוטבה מר' יוחנן הסנדלר, מגזע דוד המלך ע"ה".

יוצא איפוא שמשפחת חן החב"דית מיוחסת לבעל הסדרי טהרה ובעל הפנים מאירות, ומקור המשפחה מגזע גדולי החכמים והנשיאים בספרד והללו מיוחסים לרישי גלותא בבבל, ומכאן הגזע ממשיך עד לדוד המלך.

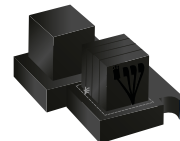
הדברים נכתבו כאן בקצרה ובפרקים הבאים יורחבו אי-אלו גזעים וענפים.

ראשית, נרחיב מעט אודות משפחת שאלתיאל אליה מתייחסים בני משפחת חן:

הרב שמעון בן צמח דוראן כתב בשו"ת תשב"ץ ח"א סימן ט"ו: "הרב הנשיא רבי יהודה בן ברזילי אלברצלוני...רב גדול ומיוחס, ואליו הם מתייחסים משפחות בני שאלתיאל אשר בקטלונאי, וחיבר

(1) מאחרוני הראשונים, נמלט מספרד ביחד עם הריב"ש בפרעות ה'קני"א, רבה של אלגיר, נפטר בשנת ה'ר"ד.

ספרים גדולים: האחד בדיני נשים, שמו: ספר יחוס שאר בשר; והשני בדיני מועד, שמו: ספר העיתים; והג' ספר תקון שטרות, גדול ונכבד".

שורש משפחות הללו היה מבני מר חזקיהו ראש הגולה בן דוד (בן חזקיהו ראש הגולה בן יהודה בן דוד ראש הגולה בן זכאי²) שכבר בשנת ד'תשפ"א נשא במשרת ראש הגולה בבבל³, עד שנהרג בציווי הח'אליף של בגדאד בשנת ד'תתי"ח, כעשרים שנה לאחר פטירתו של רב האי גאון, שעם פטירתו סגרו השלטונות את הישיבה האחרונה בפומבדיתא.

וכתב רבינו אברהם בן דוד הלוי בספר הקבלה (שנכתב בספרד בשנת ד'תתקכ"א) ש'בני ישיבת רב האי הקימו חזקיה ראש גלות בן בנו של דוד בן זכאי, והושיבוהו על כסא רב האי ז"ל".

תשובתו של חזקיהו בהלכה נזכרה בספר השטרות לרבינו יהודה בר ברזילי אלברצלוני (שיצא לאור ע"י שלמה זלמן חיים האלברשטאם, ברלין תרנ"ח) שטר קבלת עדות (ע' 88-86): 'וכתבנו בהלכות גיטין שאלה לחזקיהו נשיא ישראל והחזרנוה כאן במקומה וזו היא נוסחה: לאחר שנפטר רבינו האי גאון זצ"ל לבית עולמו בגן עדן נשאל חזקיהו נשיא ישראל בהלכה זו: וששאלת בפני כמה מבטלו...!

הישיבה פעלה כשנתיים כמו שמספר רבינו אברהם בן דוד הלוי שם, שעמד הישיבה שנתיים 'והלשינו בו אל המלך מלשינים, ותפסו המלך ואסרו בברזל, ובכל מיני ענויים ענהו... וברחו ב' בניו אל ספרד אל רב יהוסף הלוי הנגיד בר רב שמואל הנגיד שהיה אוהב לחזקיהו ראש גלות וראש ישיבה, והיו עמו עד שהיה השמד בגראנטה ונהרג הנגיד, וברח האחד מבני חזקיהו לארץ סרקוסטה ונשא שם אשה והוליד בנים. ואחר כך נכנסו בני בניו לארץ אדום. ומהם היה ר' חייא בן אלדאודי ונפטר בארץ קשטיליא בשנת ד'תתקי"ד'. ונרצח חזקיהו בשנת ד'תתי"ח. ואז חדלו השלטונות להכיר בריש גלותא למשך שנים.

שלשה מצאצאיו של מר חזקיהו, מר שאלתיאל, מר יוסף אורובד ומר מנחם נמלטו לספרד, ובאותו זמן אכן מוצאים מסמכים בספרד בהם מופיעים השם "מר שאלתיאל"⁴.

(2) שמינה את רב סעדיה לגאון בישיבת סורא, ונפטר קודם פטירת רב סעדיה גאון בשנת ד'תש"ב.

(3) מכתבו משנת אישלי"ב לשטרות (ד'תשפ"א לבריאת העולם) נדפס ע"י דוד כהנא ב"הקדס", פטרבורג, שנה ג, תרס"ט ע' 5-6 (אחרי שנתפרסם ע"י ד"ר י' ש' קמנצקי, ב-REJ, כרך נה, ע' 51-53), ומתוך מכתב זה נראה שכבר באותה שנה שימש במשרת ראש גולה. שני מכתבים אחרים פרסם י' מאן בספרו Text and Studies, חלק א' ע' 181-184. את המכתב הרביעי פירסם ש' אסף ב"תרביץ", שנה יא, ת"ש, חוברת ב, ע' 153-155, ונכתב בתמוז שנת אישמי"ז לשטרות (תוד'תשצ"ו לבריאת העולם), כלומר, בהיותו במשרת ראש גולה, שנתיים לפני מות רב האי גאון. [יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו לאברהם בן יעקב (מהדורה שנייה, תשל"ט, ע' 10 הערה 10, עיין שם בארוכה].

(4) בספרו של החוקר משה שאלתיאל (באנגלית) נדפס צילום מתעודת תמורה שכתבה דרודה בתו של מר

(לאחר עשרות שנים חזר אחד מבניו (דוד) לבגדד, אך לא ירש את ראשות הגולה שהיתה של אביו, אבל בנו יחזקיהו (השלישי), וכן נכדו דוד בן יחזקיהו, שניהם נשאו במשרה רמה זו).

בהיותו מזרע דוד, ומבניו של ה'ריש גלותא', נתמנה מר שאלתיאל ע"י המלך של ברצלונה לנשיא של היהודים, ומאז נזכר בתעודות בתואר: 'שלתיאל הנשיא'

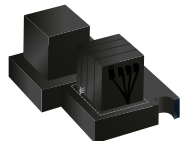
ביום ג' ט"ז אלול ד'תתנ"ז נפל הבית על הנשיא שלתיאל ועל בנו ר' שמואל (בספרו של החוקר משה שאלתיאל באנגלית, וכן בספר 'אבני חן' - תולדות משפחת חן (שמכנים עתה לדפוס), נדפסו צילומים ממצבות הקברים של ר' שלתיאל הנשיא: 'זה קבר של שלתיאל הנשיא שנפל הבית עליו ונפטר תחתיה יום שלישי ששה עשר יום בירח אלול.. ובנו ר' שמואל 'זה קבר של ר' שמואל ב"ר שלתיאל הנשיא שנפל הבית עליו ונפטר תחתיה יום שלישי ששה עשר יום בירח אלול שנת ארבע אלפים ושמונה מאות וחמישים ושבע [לבריאת] עולם')

רבינו שלתיאל נזכר בפסקי הרא"ש פרק ד דראש השנה סימן יד: 'רבינו יצחק בר יהודה הנהיג במגנצא לומר והשיאנו בראש השנה ויום הכיפורים בשם רבינו אלעזר הגדול, וכן רבינו משולם שאל את פי ראש ישיבה שבירושלים והשיבו שאומרים והשיאנו בראש השנה ויום הכיפורים, והביאו ראיה מירושלמי פרק הרואה. אבל גאון רבינו יצחק הלוי ז"ל הנהיג בגרמייש שלא לומר, לפי שברכת מועדים לא שייך אלא בשלש רגלים, דכתיב: שלש פעמים בשנה יראה וסמיך ליה: איש כמתנת ידו כברכת ה' וגו'; וכן כתב רבינו שלתיאל: דברכת מועדיך זהו קרבן חגיגה דכתיב ביה: כברכת ה' אלהיך, וזה אינו כי אם שלש פעמים בשנה, ומטעם זה אין לומר: ואין אנו יכולין לעלות ולהראות לפניך, אלא יש לומר: אין אנו יכולין לעשות חובותינו לפניך' (ועד"ז בטור אורח חיים סימן תקפב: 'השיאנו הנהיג רבינו יצחק [הלוי] בגרמישא שלא לאמרו.. וכן כתב רב שאלתיאל דברכת מועדיך זה קרבן חגיגה.. אבל רבינו יצחק ב"ר יהודה הנהיג באמרו בראש השנה ויום הכפורים..').

הנשיא רבינו יהודה בן ברזילי אלברצלוני היה בנו של ברזילי בן יוסף אורובד וזוגתו מרת בונאדוונא בת שאלתיאל, נולד בשנת ד'תתמ"ה. חיבורו ספר העתים נזכר גם בתוספות על מסכת ברכות דף י"ז ע"ב ד"ה תרי. 'וראיתי בספר העיתים שחיבר הרב רבי יהודא בר ברזילי ששמע שהיה עמוד של אש יורד וכו', ובחידושי הרמב"ן על מסכת עירובין דף מ"ג: 'ושוב בדקתי ומצאתי בדברי הרב רבי

שאלתיאל ובעלה גרשום בר' משה ביום ו' עש"ק י' מרחשון ד'תתכ"ב 'אני דרודה בת מר שאלתיאל ואני גרשום בר' משה בעלה עשינו תמורה זו לדון מיר גודלדו ולאשתו דונה אימשנוש מן השדה שלנו בשביל השדה שלהם .. כתוב לעיל בכתובה שלהם, והוספנו אנחנו על השדה שלהם שהמירו לנו בשביל השדה שלנו עשרה זהובים ממטבע אינש טיים מעשרה באוקיא למשקל.. ופיסנו.. בשישי בשבת בעשר ימים לירח מרחשוון שנת שמונה מאות ושנים ועשרים לבריאת עולם למיניין שמונין כאן בברצלונה מתא, וקנו בפנינו אנחנו החתומין למטה. וכתבנו וחתמנו:

נתן בר יהודה, שלמה בר' נחמן.

יהודה אלברצלוני ז"ל שכתב: ואתינן למיפשטה ממשיח ואליהו דלא אתי בשבתא וכו", ובמלחמות ה' על מסכת יבמות פרק מצות חליצה "וכבר ראינו לרב יהודה הנשיא שהוא בקי בספרי הגאונים, ועל שולחנו הם תמיד", ובבית הבחירה לרבינו מנחם בן שלמה המאירי בפתיחתו למסכת אבות כתב: "וכן נתחבר חבור כולל בדרך פסק לרב הגדול רבי יהודה בר ברזילי אלברגלוני, ברוב עניני התלמוד, ארוכה מארץ מדתם ורחבה מיני ים" (ועד"ז כתב הרב יצחק די לאטיש בספר שערי ציון שחיבר בשנת ה'קל"ב).

שער השני מספר העתים כולל כל דיני שבת מן ערבי שבתות עד אחר הבדלה עם כל דיני תחומין ודיני קריאת התורה, נדפס בקראקא בשנת תרס"ג.

רבינו יהודה הברצלוני כתב גם כן פירוש על ספר יצירה. בהקדמת החכם שלמה זלמן חיים האלבערשטאם להפירוש על ספר יצירה (שנדפס לראשונה בברלין בשנת ה'תרמ"ה) כתב: "הספר הזה הוא חיבור יקר מאד נעלה, מעידה על גדולת מחברו רבינו הגדול ז"ל, עד כמה רחבו ונסבו ידיעותיו של המחבר, כי היה צנא מלא ספרי, ובור סוד שאינו מאבד טיפה מכל הספרים שקדמו לו, והיו פתוחים לפניו וערוכים על לשונו מקרא כולה ותרגומיו, משנה ותוספתא, בבלי וירושלמי, וכל ספרי המדרשים הידועים לנו, ואת שאינם ידועים לנו לבד, פירושים ותשובות של גאוני בבל וזולתן. גם לא הניח ידו מחכמות אחרות, והגה בכל ספרי הפילוסופיה של חכמי ישראל, ומשם ניקח דוגמא מתכונת נפשו היקרה כי היה מלא חכמה ויראת ה' טהורה, ומאד חרד לדבר ה' ולטהרת דתו, והשתדל בכל עוז ליפות דברי חכמינו ז"ל באגדותיהם ולקבלם כפשטן בכל מה שאפשר להיות הדעת מקבלתן, וכתב שם נגד דעת איזו רבוותא האומרים כי דברי הגדות שיש בתלמוד ובזולתו אין מקשין בהן, שיש בהן כמשלים, ויש בהן כסימנין ולמשוך ולשובב דעת עמי הארץ, ואינם כמשמען. ואמר על זה "מיהו לעניות דעתן כמה דאפשר להדורי ולפרושי בהגדות הכתובות בתלמוד, מהדרינן ומפרשינן".

ענוונותו וביטול עצמותו הייתה באופן קיצוני, כך רואים בהעתקת הרא"ש מדבריו "ואנו לעניות דעתן", וכן בקשר לדברי ההגדה שיש בתלמוד, כותב "מיהו לעניות דעתן", וכך גם בהקדמה לספר יצירה כתב הרב "ואני יהודה, העני הנכאה, והנבזה... ובאתי בחוסר דעת ובחכמה ובתבונה, ונקי מזכויות ומצוות ומעשים טובים.

בחידושיו בהלכה, הלך בדרכו של רבו הרי"ף, להביא את לשון הגמרא ולפרש את ההלכה. הוא התחשב הרבה בדעותיו של רב האי גאון, בתשובות של גאונים שקדמו לו, ובכתביו של ר' שמואל הנגיד.

בפירושו על ספר יצירה, כתב הקדמה להפירוש המשתרע על יותר ממאה עמוד, בהקדמה זו מאריך הרבה אודות יחודו של הבורא, שאין יחיד כמותו, "אחד שאינו במנין ולא בכמות ולא בתמונה, אחד מבלי ראשית ואין לו תכלית". בהקדמה זו מביא כמה פסוקים ומאמרי חז"ל המתארים את גדולתו של

הבורא. "אין אדם יכול לדבר מכבודו של הבורא, אלא בתורת משל ודימיון".

הרמב"ם - (שהיה שני דורות אחריו) - הושפע מהברצלוני, וגם הוא משתמש במילים דומות בספרו מורה נבוכים ובספר המדע.

ב"אוצר הגדולים" כותב "חיבורו היה אוצר הלכה שלא הקדימו אדם, וגם אחריו כמעט לא קם כמוהו מאסוף כזה. ולכן בימים הקדמונים שהיה הכל בכתב יד קודם המצאת הדפוס, נאבדו רוב חיבוריו שהיה קשה על ההמונים לקנות ספרים גדולים כאלו, ורק חלקים וקטעים נשארו מהם, והרבה חכמים הבאים אחריו, חיברו קיצורים מספרו, ויש ספרים שהם "תשובות הגאונים" כספר בפני עצמו, ובאמת הם רוב עיקר שלהם מלוקטים מספרי הרב, וחבל על דאבדין".

בשנת ד'תתקכ"ה, כתב הנוסע היהודי הנודע ר' בנימין מטודילה, "יומיים משם מצויה ברצלונה, שבה יש קהילה של אנשים חכמים, מלומדים ואצילים, למשל רבי ששת, רבי שאלתיאל, רבי שלמה ורבי אברהם בני חיסדאי ז"ל.

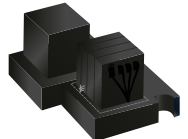
העיר, על אף היותה קטנה, נאה וממוקמת על חוף הים, סוחרים באים אליה עבור סחורות המגיעות מן העולם כולו: מיוון, מפיוזה, מגנואה, מסציליה, ממצרים, מפלשתינה, ומארצות סמוכות."

התיאור שנתן ר' בנימין לברצלונה ונסיכיה היהודיים היה מדויק. משפחת שאלתיאל על הסתעפויותיה השונות והמשפחות שהיו קשורות בה - משפחות פרפט, בנבנישתי, קבלייר, גרסיאן-חן, חיסדאי, וקרשקש - שגשגו, העשירו את קהילתם בחומר וברוח, את שליטיהם הנוצרים ואת עצמם, במשך יותר משלוש מאות שנים.

הנשיאים של ברצלונה המשיכו את המסורות שהביאו עמם מן המזרח, ושילבו למדנות עם עושר, פילוסופיה עם דיפלומטיה. כמה מגדולי הוגי הדעות, רופאים רבים של בית המלוכה של אראגון היו נשיאים.

נמצא בידינו מסמך משנת ד'תתקי"ט שבו חותם ר' שאלתיאל ב"ר ששת זצ"ל ערבות עבור הלואה שלקח המלך.

■ ■ ■

פרק שני

משפחת גרסיאן-חן

בספרד

בתקופה הבאה, בברצלונה התגוררו רבנים ואישים בני משפחת גראסיאן-חן והם ענף ממשפחת שאלתיאל. משפחת גראסיאן⁵-חן נזכרת לראשונה בתעודה שנכתבה בברצלונה בחודש תשרי ד'תתקס"ב בו הסכימו 'שלתאל בר יצחק, האשה דולצא אשת הנדיב שלתיאל" גראסיאן, ואחיו של שאלתיאל: זרחי' בר' יצחק גראסיאן ומשה (בונאשתרוק) בר' יצחק גראסיאן, שהסכימו למכור⁶ שלש שדות בסביבות ברצלונה⁷.

ובתעודה מחודש אייר תתקפ"ז נזכרו בונאשתרוק (משה), שלמה, (בוניודא, ובנופוש) בני שאלתיאל גראסיאן, ביחד עם קרשקש, משה וששת בני זרחיה גראסיאן, אחייניו של המנוח שהיה סוכן להנסיך בברצלונה.

על קברו של דון שלמה גרסיאן שנפטר בספרד בשנת ה'ס"ז נחקק: 'גדול מרבן דון שלמה גרסיאן זכר צדיק [בכמה"ר] משה בן הנדיב ר' שאלתיאל בן הנדיב [ר' יצחק בן הנדיב ר'] זרחיה חן תמ"ך וישב שלמה על כסא... חמשת אלפים ששים ושבע לבריאת [העולם] המצבה נמצאת במוזיאון הצבאי (הנמצא בהר היהודים) בברצלונה, ספרד⁸. על קבר אחיו דון לוביל שנפטר בג' מרחשון ה'ס"ז נחקק 'בישראל גדול שמו חכם חרשים דון לוביל גרסיאן בכמה"ר משה בן הנדיב ר' שאלתיאל בן הנדיב ר' יצחק בן הנדיב ר' זרחיה חן תמ"ך, נתבקש בישיבה של מעלה יו[ם] ג'חד [ש] חשון שנת חמשת אלפים וששים ושבע לבריאת עולם'.

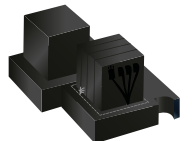
בתחלת מאה הראשונה לאלף הששי התגורר בברצלונה הר' זרחיה בן יצחק בן שאלתיאל חן. ר' זרחיה נודע כמומחה במורה הנבוכים של הרמב"ם, עסק בהפצת תורת הרמב"ם, ועקב כך הוא נרדף, הוא נאלץ לעזוב את עיר מולדתו. ונדד לאיטליא; הוא חי ברומא - כפלוסוף, פרשן המקרא ומתרגם, - כעשרים ושלוש שנה, משנת ה'ל"ז - ה'נ'. התכתב בעניני פילוסופיה עם ר' יהודה בן שלמה מברצלונה (שהיה קרוב משפחתו), ובאחד מהם הוא מספר לו אשר הוא עוסק בהוראת ה"מורה נבוכים" לצעירי

(5) בהערה 33 למבוא לדיואן של שלמה בן משולם דאפיירה (בעריכת שמעון ברנשטיין, ווינה תרצ"ז) כותב שאולי היה שם המשפחה 'גראסיאן על שם העיר 'גראסיא' (שליד ברצלונה, ומשם הגיע ענף שאלתיאל זה לברצלונה).

(6) במחיר אלף שש מאות שבעים וחמש סעאולדוס.

(7) התעודה נכתבה הן באותיות לטיניות בשפת קטלוני שם נזכר שמם הספרדי (של זרחי' ומשה) יודאל.. בונאשתרוק' שם הספרדי של האבא (לובעל) ושם המשפחה 'גראסיאן', והן בלשון הקודש שם נזכר שמו היהודי של משה ושמו היהודי של האבא: יצחק.

(8) צילום המציבה נדפס בספרים הני"ל, ובתשורה 'אבני חן'.

רומי, כן הורה פרשנות פילוסופית למקרא, (כפי שכותב במכתבו אל ר' יהודה "כי בחורי רומא בחורי חמד משכוני בחבלי אהבתם לפרש להם ספר איוב (נדפס בספר "תקות אנוש"), כאשר פרשתי להם ספר משלי". (נדפס בספר "אמרי דעת"). גיהל ויכוח קשה עם ר' הלל בן שמואל מזירונא אודות הדרך המתאימה להפצת תורת הרמב"ם, חיבר חיבורים ע"ד החקירה, ביניהם פירושים על ספרי משלי, איוב, ועל התורה, וגם על המורה הנבוכים. תרגם את ספרי הרפואה של הרמב"ם, והיה רופא מומחה בעצמו.

לפני פטירתו הוא ביקש להקבר עם אבותיו בברצלונה, אך מתנגדיו לא איפשרו זאת.

■ ■ ■

מאבק אדיר התחולל ביהדות אירופה בשנים הבאות, סביב לימוד פילוסופיה וחכמות יווניות. בשיאו של מאבק איתנים זה, הרשב"א (רבי שלמה בן אדרת) שהתגורר בברצלונה והיה מחשובי פוסקי ההלכה בדור ה"ראשונים" ומגדולי רבני ספרד - ערך בשנת ה'ס"ה (1305) חרם חמור ובו אסר על צעירים יהודים עד גיל 25, ללמוד פילוסופיה וחכמות יווניות ועל החרם ההיסטורי הזה חתומים הרשב"א ובית דינו ועוד רבנים חשובים. ובין החותמים ישנם ארבעה רבנים למשפחת חן.

• שלמה ב"ר משה ז"ל גרסיאן-חן שהיה מבית דינו של הרשב"א. ר' שלמה, היה שופט מטעם בית המלוכה. לפי מספר מקורות ובהם ההסטוריון יצחק בער⁹, בשנת ה'נ"א (1291) מינהו המלך פדרו השלישי לשפוט ביחד עם הרשב"א במספר ערכאות.

• שאלתיאל ב"ר יצחק ב"ר משה ז"ל חן

• מכיר ב"ר ששת תמ"ך חן

• זרחיה ב"ר ששת זלה"ה חן.

וכפי שנפרט לקמן, מלבד רבנים למשפחת חן, חתמו גם כמה רבנים ממשפחת שאלתיאל.

השתלשלות החרם שגזר הרשב"א ובית דינו - היה עקב ריבוי הצעירים שעסקו בפילוסופיה, ונמשכו

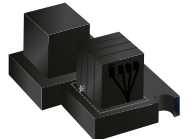
9 פרופסור יצחק פריץ בער (תרמ"ט- תש"מ), היסטוריון, מחשובי החוקרים של היהודים בספרד בימי הביניים. כתב מחקרים וספרים על תקופת האינקוויזיציה.

אחר חכמות יוניות, סילפו את המקורות, והכניסו רוח חופשית בין בני הנוער. אבא מרי מלוניל שבצרפת, היה ראש המתנגדים ללימוד הפילוסופיה. הוא נולד בלוניל וגדל בדרכי התורה והאמונה, למד גם ספרי חכמה ופילוסופיה עבריים וערביים, הוא כיבד את הרמב"ם; אך בחקר האלוקות והפילוסופיה הדתית הלך בעקבות הרמב"ן. התנגד למתפלספים שרבו בימיו בדרום צרפת ובמדינת ארגוניה בספרד. אלה לא ירדו לסוף דעתו של הרמב"ם בכמה עקרים אשר בפילוסופיה הדתית, הוציאו כתובים ממשמעם ופרשו אותם כמשל (אליגוריא), כדי להתאימם לחכמה יונית. הרבה מתפלספים כאלה היו בעיר מונטיפיליר, אשר נתיישב בה, ולדבריו רבו בה הדרשנים אשר הכחישו את הניסים והדתות, כפרו בחדוש העולם ובהשגחה פרטית.

הרב שלמה גרסיאן-חן ניסה לפשר בין הצדדים הניצים, אך לא הצליח. אז פנה אבא מרי אל הרשב"א שהיה כאמור מגדולי הפוסקים בכלל ומגדולי רבני ספרד בפרט - לעמוד בפרץ ולעצור את לימוד הפילוסופיה בעם ישראל. ואכן הרשב"א יצא בחרם. בתוקף החרם הזה גזר גם הרשב"א שבמשך חמישים שנה, לא ילמד איש לפני היותו בן עשרים וחמש בספרי היוונים. שלושה חרמות "כתבים" יש בחרם חשוב זה, ולהלן הנוסח המלא, תוך הדגשת שמות רבני חן החתומים על החרמות.

■ ■ ■

חרם הרשב"א

נוסח חרם הרשב"א ובית דינו - שלא ילמדו מדעים ופילוסופיה עד שיהיו בני כ"ה שנה -

החרם הראשון "הכ תב הראשון":

מגיזים כל הנעשה בעניין לימוד חכמות חיצוניות, ואל הזורש דרשות של דופי. בהסכמת כל הקהילה הקדושה אשר בברצלונה, ובהסכמת הרב הגדול מרנא ורבנא רבי שלמה י"ץ ובית דינו¹⁰.

אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, כי רחקו מעליה הסירו המצנפת והרימו העטרה. איש מקטרתו בידו ושימו קטורה, לפני בני יון ובני קטורה. כזמרי יקריבו את המדינית לעיני כל ושלחו לאפם אל הזמורה. לא הכירו פנים במשפט אל הבכירה, ולבני הצעירה נתנו משפט הבכורה. לא ישיבו וית[ג]כרו כנכרים וכשעירים, בראש כל חוצות לאלה ידקרו ואת בניהם ילמדון.

על כן בראותנו בכנף הארץ פח יקוש, ויונה תקנן בעברי פי פחת; חרדנו ואמרנו: [מחר] ופשתה המספחת, ועמדנו וכתנו ברית לאלוהים ולתורת ה' אשר קבלנו אנו ואבותינו בסיני. לבל יתערב זר בתוכנו, וקימוש וחוח לא יעלה בארמונותינו. עבדים אנחנו עבדי ה'. הוא עשנו ולא אנחנו.

וגזרנו וקבלנו עלינו ועל זרעינו ועל הנלווים אלינו בכוח החרם: לבל ילמוד איש מבני קהלינו בספרי היונים, אשר חברו בחכמת הטבע וחכמת האלוהות, בין המחברים בלשונם, בין שהועתקו בלשון אחר, מהיום ועד חמישים שנה, עד היותו בן חמש ועשרים שנה. ושלא ללמד איש מבני קהילתנו את אחד מבני ישראל בחכמות האלו, עד שיהיו בני עשרים וחמש שנה. פן ימשכו החכמות ההם [אותו] אחריהם, ויסירו אותו מאחרי תורת ישראל שהיא למעלה מן החכמות האלה. ואיש איך לא יגור לשפוט בין חכמת אנוש בונה על דמיון מופת ורעיון, ובין חכמת העליון, אשר בינינו ובינו אין יחס ודמיון. ובן אדם שוכן בתי חמר הישפוט אלוה עושהו, לאמור חס ושלום זה אפשר וזה לא יוכל עושהו. זה באמת יש מביא לידי הכפירה הגמורה, ומזה ינצל באמת כל לומד התורה. והוצאנו מכלל גזרתנו חכמת הרפואות, אע"פ שהיא לקוחה מן הטבע לפי שהתורה נתנה רשות לרופא לרפאות¹¹.

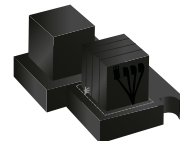
10) שלשת הכתבים נדפסו לראשונה בשו"ת הרשב"א דפוס בולוניה רצ"ט סימנים תט"ו-תי"ז, והוגה על פי הנדפס בתוספת הערות וציונים במנחת קנאות שנערך ע"י ר' אבא מרי ב"ר משה מלוניל, ויצא לאור בתוספת תשובות הרשב"א על המקרא בעריכת חיים זלמן דימיטרובסקי פרקים צט-קא. קטעים מהמכתב השני צוטטו בכתב ההתנצלות של ר' ישע"י בדרשי [שנדפסו בשו"ת הרשב"א הנ"ל סימן תי"ח].

11) ברכות ס, א.

ומה שהסכמנו והחרמנו בספר התורה במעמד כל הקהל, ביום השבת בפרשת אלה הדברים שנת
ששים וחמש לפרט האלף החמישי.

שלמה ב"ר אברהם ז"ל בן אדרת
 יצחק ב"ר יוסף בן יש"י יש"ב
שלמה ב"ר משה ז"ל חן
 יעקב ב"ר חסדאי זלה"ה
 משה הלוי ב"ר יצחק הלוי זלה"ה
 יעקב ב"ר שאלתיאל זלה"ה
 עזרא ב"ר ששת זלה"ה
 ששת ב"ר שאלתיאל זלה"ה
שאלתיאל ב"ר משה ז"ל חן
 יהושע ב"ר זרחיה ב"ר שאלתיאל זלה"ה
 שמואל ב"ר יוסף זלה"ה
 אבא מרי ב"ר יצחק ב"ר משלם זלה"ה
 מכיר ב"ר ששת ב"ר משה הלוי ז"ל
 יצחק ב"ר טודרוס זלה"ה
זרחיה ב"ר ששת זלה"ה חן
 שמואל הלוי ב"ר יצחק הלוי זלה"ה
 יצחק ב"ר שמואל תמ"ך
 ראובן ב"ר ברזילי זלה"ה בן שאלתיאל
 שאלתיאל ב"ר שמואל בן שאלתיאל זלה"ה
 יהודה הלוי ב"ר אברהם זלה"ה
 יוסף ב"ר בנבגשת זלה"ה
מכיר ב"ר ששת תמ"ך חן
 ששת בן ראובן תו"י
 יהודה הלוי ב"ר חסדאי הלוי תמ"ך
 יצחק ב"ר שלמה ב"ר אברהם ז"ל בן אדרת
 אברהם ב"ר שמואל ב"ר יהודה זלה"ה

יצחק ב"ר שלמה ב"ר מנחם זלה"ה
 אבא מרי ב"ר חנוך הכהן זלה"ה
 אברהם ב"ר ראובן זלה"ה
 אבון ב"ר אברהם זלה"ה
 שלמה ב"ר יהודה זלה"ה
 משלם ב"ר יצחק ב"ר משולם ב"ר בנבנשת אברהם ב"ר נתן זלה"ה
 אברהם ב"ר יהודה ב"ר ישעיה תמ"ך
 משלם ב"ר שמואל הכהן אבן ארדור
 יצחק ב"ר שמואל קאף ז"ל
 אברהם ב"ר יצחק זלה"ה
 עזיאל ב"ר שלמה זלה"ה

הכתב השני להעיר כל נכבדי הקהלות על זה.

1

מה יוחיל עצור ועצור במלין מי יוכל.
 מי ינחמנו מעצבון לבבנו, ולו יעמדו לפנינו איתאל ואוכל,
 האם כלכל ודרדר והימן, ירפאו המים הזדונים ונגועי הזמן.
 אל מי מקדושים נפנה ומי בדור נאמן, יביא צרי מגלעד לרגל תמעד ולפצע נאמן.
 מקום המשפט ומקום הצדק, שמה ראינו כמה סדקים ואין מחזיק את הבדק.

2

ארץ ארץ ארץ שם יולדו אנשי השם תורת השם בקרבם, חושן המשפט על לבם.
 שמה ישבו כסאות למשפט, זרע קדש שופט ונשפט.
 ועוד היום כל העדה כלם קדושים, זולתי קצת אנשים קריאי עדה ולמעלתם על העם ראשים.
 בניהם אשר יקומו מאחריהם בראו משחית לחבל, ובחבל נביאים בכינור ונבל, יסובבו עיר וירדפו
 אחרי ההבל.
 כדברם רתת חשבו כי נשאו שם בישראל, ובראש כל חוצות ללא אלהי אמת אמרו: אלה אלהיך
 ישראל.

זזה ימים עוררונו מארץ פרובינסה השרידים, בקנאם את קנאתם לדת משה ויהודים.
 כי שם אנשים עושים התורה פלסתר, וחכם יחשב כי ישב לנפיל חומות ודברי תורה סותר.
 לחצוב להם בארות נשברים, ומחפאים על דברי תורה ודברי חכמים אשר לא כן דוברים
 ודורשים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות משתיהן דברים לא יחיו בהן.

3

ולמרות עיני כבוד כל ישראל פורצים לעיני הכל כל גדרי התורה.
 ואף באבותינו הקדושים שלחו לשונם מה שלא עשו עובדי עבודה זרה.
 כי יאמרו על אברהם ושרה כי הוא חומר וצורה.
 ושנים עשר שבטי ישראל הם שנים עשר מזלות.
 השמע עם מיום התחלק הארץ לגבולות כדבר הרע הזה או הנשמע כמוהו, כי יחזרו הכל לתוהו ובהו.

4

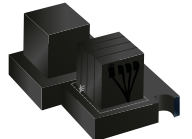
ועוד אומרים המנאצים השם כי כלי הקדש המוקדשים - האורים והתומים הם כלי האצטורלאב אשר
 יעשו להם אנשים.
 הכאלה נמצאו בנים כחשים? אלה באמת נושכים את העם מן השרפים הנחשים.
 וללא תועלת וללא סבה חוטאין בדבה ואומרין כי ארבעה אשר נלחמו את החמשה הם ארבעה
 יסודות וחמשה הרגשים. נפשותם של אלו יעשו כליל לאשים.

5

ואשר אלה לו, וללא תועלת ממשל משלים במקרא כלו,
 באמת יקלו ויהפכו במצות כלם, להקל מעליהם את עול סבלם.
 ושמועותיהם יבהלוננו, וכל הבאים חדשות ישמיעוננו.
 והאמת ברחוב כשל, כי יאמרו מקצתם כי כל מה שיש מפרשת בראשית עד מתן תורה הכל משל.
 יהיו אלה למשל ולשנינה, ולא יהיה להם משען ומשענה; ובאמת מראים עצמם שאין להם בפשטי
 המצות שום אמונה.
 וכותבין על לבם ובקירות מזבחותיהם, שאין להם חלק באלהי ישראל ולא בתורה שקבלו בסיני
 אבותיהם.
 וזרים הם מן הנכרים שהם מקיימין בצורתם קצת המצות, ואלה לא תהיה שארית להם בארץ לעקור
 את הכל התאו תאוות.

6

והגורם הגדול הזה אשר אהבו חכמות נכריות צדוניות מואביות,

ולספרי היונים עשו כוונים, והתערבו עם שונים, וילדו להם בנים.
 ובנים המקודשים לשמים מלידה ומבטן יעתיקום משדים, ללמדם ספר ולשון כשדים; תחת היותם
 משכימין לתורת בית רבם כדת היהודים.
 והנער היולד על ברכי חכמות הטבע, ויראה ראיות ארסטו עליו שבע,
 באמת יאמין בו ויכפור בעיקר. ואם נשיב אליו כל שכן דפקר.
 רק שלומדים התורה ולבם לא נכון לפנים, ויהפכו לשבעים פנים.
 כי כה אמר אחד מחכמיהם, אשר יחשב ראש לראשי מטותיהם.
 לימוד התורה טוב להתערב בה בינות אנשים וטוב הדבר, אך בלא חכמת היונים ההוא יקרא פרא
 למוד מדבר.
 לומדי התורה חכמות מה להם, שהם בהמה המה להם.

7

על כן [לא] יבושו, כי יספרו וידרושו; יאמרו בפיהם ויורו באצבע, שאי אפשר לשנות את הטבע.
 ובזה יודיעו לכל שאינם מאמינים בחידוש העולם, ולא במופתים שבאו בתורה כולם.
 הן אלה קצות דרכיהם, ולו נספר כמו זה שאר דבריהם ומעשיהם,
 לא יספיק הדיו. על כן דרשנו כאן דיו, כי כמעט יסובבו להשכיח את עם ה' שמו.
 כי כמעט יסובבו להשכיח את עם ה' שמו. מארצו יצאו ולא יכירם חס ושלום מקומו.

כורתי ברית לה' ובשם ישראל יכנו, הלזאת לא יחם לבבם היחתו אש בחיקנו
 ולא ישרוף כליותנו שביבם? העל זאת ישאו אוהבי התורה פנים אל אחיהם ואל קרובם?
 האם גמר אומר? האפס מוסר?

ואם האומר אל בני, כי יאמרו אלה לעינינו תחזור התורה לסיני.
 ואנחנו כי ראינו אש נשקה, יראנו פן תצא אש ומצאה קוצים איש נפשו רקה,
 והוא לא ידע ולקה. וחס ושלום תעשה הארץ בוקה ומבוקה ומבולקה.
 וכראותנו הדור מתקלקל, ושומעים להקל.
 ועשינו גדר וחזקנו את החומה, לתורתנו השלמה.
 ואם לא עשינו עתה לכרם ה' צבאות מחיצה גמורה, נטלנו שיבא מכשורה, והחרמנו בחרם גמור
 כאשר תראו רשום בכתב אמת בספר הברית אשר כרתנו לאלוהינו. שלא ילמדו ושלא ילמדו אותן
 החכמות

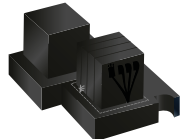
עד שיהיו הלומד והמלמד בן עשרים וחמש שנה,
 ואחר שימלא כריסו מעדני התורה, לא יסירה מגבירה

ואשר מנעוריו ייעדנה, גם כי יזקין לא יסור ממנה.
 ואך אמנם לא יצאנו ידי חובה, עד נרדפם עד חובה,
 ונסיר השיקוצים מבין שיניהם, והספרים ההם אשר עשו ישראל בשבת לעיניהם.
 וזה כמשלש שנים חתרנו להוציא רצוננו אל הכוונה. וחון הרבינו בבקשה במטו ובנא, להשיב עטרת
 התורה לישנה על מכונה.
 ולא תהיה היונה כחרב היונה פותה אין לב, ומחר נהיה עלובים מפי עולב.
 ולא נכנסו דברינו באוזניהם אך הקשו עוד את דבריהם
 הבאים עלינו לכוח ידיהם בכתבם ובלשוונותיהם.
 ואנחנו לא חדלנו מכתוב אליהם.
 וקהילות רבות גדולות קשות אשר בגבולות ההם כתבו לשם ידיהם, ואמרו להחרים ולנדות ויחתמו
 אחרינו בחפץ כפיהם, כאשר תראו מפי טופסי ספריהם.
 ואתם אילי הצדק אם טוב הדבר בעיניכם, [כתבו לכם כמונו ושאו ידיכם קדש לקדש את השדם
 וכתבו לכם כטוב בעיניכם],
 כי לא טוב הדבר אשר הם עושים, ולא טובה השמועה מעבירים עם ה'
 וחלילה פן יחלק העם לשנים, ויתחלל על ידיהם חס ושלוש שם שמים.
 כי זאת באמת לאמור להם חובה על כל ישראל. ולנו בזה עד נאמן את אשר עשו ישראל
 כאשר בנו בני גד ובני ראובן את המזבח מעבר לירדן, הלא הם חשו לקרוא לצבא, על ספק
 המחשבה¹².
 אף [כי] ישחיתו אלה לעין כל, את כל האשכול.
 וחס ושלוש אם נהיה בהסתירנו פנים לשמועה הרעה, בכלל מה שהאשים הנביא¹³: שם עמדו לא
 תשיגם מלחמה בגבעה.
 אתם הרי ישראל פריכם תשאו לעד עם אלוהי אברהם תנו עיניכם בבירה, פן תהרוס איזולתם גדר
 התורה.
 ונהיה לאגודה אחת כי כולנו בני איש אחד אנחנו, ואנחנו ואבותינו בכמה בריתות תורות אמת בכתב
 ובעל פה על ידי אדון הנביאים קבלנו.
 ואיך נעשה בנפשנו שקר, ונפתח לבבנו אחרי מומי היונית לבקר.
 ואשר עיניהם הולכות לפנייהם איך ילכו לפנייהם אחורנית, וישאו את המדינית.
 קומו השרים משחו מגן, וה' אלוהיכם בעדכם ובעד בתיכם יגן.
 כן נאמן בעל מלאכתכם, ישלם שכר לפעולתכם.

12) יהושע כב, י.

13) הושע י, ט.

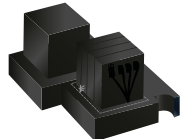
שלמה ב"ר אברהם ז"ל בן אדרת
 יצחק ב"ר יוסף בן ישי ישב.
 משה הלוי ב"ר יצחק הלוי זלה"ה.
 שאלתיאל ב"ר שמואל זלה"ה.
 שלמה ב"ר משה זלה"ה חן.
 יעקב ב"ר חסדאי זלה"ה.
זרחיה ב"ר ששת זלה"ה חן.
 אברהם ב"ר ראובן זלה"ה.
 יהושע ב"ר זרחיה ב"ר שאלתיאל ז"ל.
 יצחק ב"ר משלם זלה"ה.
מכיר ב"ר ששת תמ"ך חן.
 יהודה הלוי ב"ר אברהם זלה"ה.
 אברהם ב"ר שמואל ב"ר יהודה קאף.
 יצחק ב"ר שלמה ב"ר אברהם ז"ל בן אדרת.
 מכיר הלוי ב"ר ששת תמך הלוי.
שאלתיאל ב"ר יצחק ב"ר משה ז"ל חן.
 יצחק ב"ר שלמה ב"ר מנחם ז"ל.
 משלם ב"ר יצחק ב"ר משלם זלה"ה.
 שמואל הלוי ב"ר יצחק הלוי ז"ל.
 אבון ב"ר אברהם ז"ל.
 יהודה הלוי ב"ר חסדאי בן חסדאי זלה"ה.
 ששת ב"ר שאלתיאל ב"ר יצחק זלה"ה
 ששת ב"ר ראובן תו".
 יעקב ב"ר שאלתיאל זלה"ה.
 עזרא ב"ר ששת זלה"ה.
 יוסף ב"ר בנבנשת ז"ל.
 יצחק ב"ר שמואל ב"ר יהודה קאף תמך.
 ראובן ב"ר ברזילי ז"ל בן שאלתיאל.
 משלם ב"ר שמואל הכהן בן ארדוט.
 אבא מרי ב"ר יצחק ב"ר משלם ז"ל.
 שלמה ב"ר יהודה זלה"ה.

אבא מרי ב"ר חנוך ז"ל.
 יהודה ב"ר ישועה תמ"ך.
 אברהם ב"ר נתן זלה"ה.
 יצחק ב"ר יהודה ב"ר שמואל קאף.
 דוד ב"ר מנחם זלה"ה.
 אברהם ב"ר יצחק קאף ז"ל.
 עזיאל ב"ר שלמה זלה"ה.

זה **הכתב השלישי** אשר בתוכו לשון החרם אשר החרימו חכמי ברצלונה כל המלעיגים על דברי חכמים רבותינו וחכמי התלמוד, וכל הדורשים בהגדות של דופי וכל המנאצים דברי התורה למינות בציורם הכוזב כדי לעקור מה שכווננו בהם רבותינו ז"ל; והחרימו גם כן כל הספרים אשר נמצאו בהם אחת מן ההריסות הנזכרות בטופס החרם וכל המחזיקים בהם. וזה החרם נעשה כללי, על כן ראוי להיות שומעו בכל המדינות.

וזה [טופס] החרם

קדש ישראל לה' ראשית תבואתה, עם זו יצר לו לספר תהילתו.
 וביום שמחת לבו יום חתונתו, אשר ברכו ה' באחותו כלתו,
 בא ה' אלוקים וכל קדושים עמו, התחילו לשרתו ולברך בשמו,
 ונבדל להקדישו קדש קדשים. כתר מלכות בראשו תפארת אנשים,
 יכתוב לו רובי תורותיו, כי בו בחר וחשק באבותיו.
 ולו צדקות ועוז אמר, ובנביא הוציאו לכתו אחריו במדבר ובנביא נשמר.
 במדבר מקום מטה לחם שבר, לא חסר דבר,
 הביאו המלך חדריו, חדר הורתו פקיד נגיד בכל שעריו, ועליו אפריון, עשה לו בציון,
 שם נגלו אליו האלוהים, שם שם לו מעין גנים ומשך חכמה מפנינים.
 וזו חטאנו לו בחטאינו הגלנו מארצנו, וכי זר מעשינו זרנו בקצוות ובגוים הפיצנו.
 אמנם עבדים אנחנו, ובעבודתנו לא עזבנו אלוהינו, הוא עשנו ולו אנחנו
 ואם בגויים האלה לא נרגיע לרגעים יבחנונו, עדותיו וחוקיו יום יום ינחמונו,
 ואם חטאינו הסגירונו ואותנו לאויבינו מכר, עד נשיר את שיר ה' על אדמת נכר;
 זאת נחמתנו בעוניינו, זה ינחמנו ממעשינו ומעיצבון ידינו,
 עד כה ברכנו השם, כי הייתה לו תורתו לתהילה ולשם.

אך עתה רגזנו ואין נחת, בשמענו כי יצאו אנשים דרכם יורדת היא למטה לארץ לבאר שחת, עזבו תורת השם ונחת, שלחנם ספרי הגוים עלון ומנחת. עשו תורת אמת פלסתר, זה מקעקע הבירה וזה סותר, וסותרין את הכל כחומץ על נתר, ובבית משתיהם גם בבית כנסיותיהם לא יבשו, ובעין כל הגדות של דופי ידרושו ומלעיגים על דברי חכמים, כאחד מן העמים, וחקקי און בספריהם חוקקים, וממלאין בתיהן כלים רקים לאמור כי מבראשית עד מתן תורה הכל משל ואברהם ושרה חומר וצורה ושנים עשר בני יעקב שנים עשר מזלות וארבעה מלכים אשר נלחמו את החמשה הם ארבעה יסודות וחמשה הרגשים גם שמענו כי במצות שלחו ידיהם לאמור כי האורים והתומים הם מלאכת האצטורלאב ובתפילין ותפלה נתנו תפלה ולא יראו לדבר גם במשה לאמור חס ושלום כי נימוס היה באומרים אין תורה מן השמים רק נימוסין והנהגות שעשה משה עד שאמר אחד מהם דורש ברבים בבית הכנסת כמתמיה מה ראה משה לאסור את החזיר אם מחמת רוע איכותו החכמים לא מצאו בו רוע איכות כל כך ואמר אחד מהם שאין הכוונה במצות התפילין להניחם על הראש ועל הזרוע ממש שאין החפץ בזה רק שיבין ויזכור את השם שמקום התפילין הרמוזין בראש כנגד המוח ובזרוע כנגד הלב שהם כלי ההבנה והזיכרון, לרמוז שיבין ויזכור לא זולת זה. ומכאן מראין באצבע ששולחין אצבע ומדברין און בכל מצות התורה ופרקו העול מעליהן, ואין להם חלק בפשטיהן; וכל איש ואשה, הישר בעיניו יעשה. ורבן של אלו כתב כי מה שאמרו 141: מ”ם וסמ”ך שבלוחות בנס היו עומדים אינו אפשר, שכל בעל גוף אי אפשר שיעמוד, אלא תחבולה וענין היה בפנים ומעמידן. כזה וכזה אומרים אמור, וכל המחזיק בדברי חכמי ישראל נחשב בעיניהם כסוס כפרד וכחמור, על זה ידווה לב כל הדווים, כי נטו קו תוהו על כל הקווים. ובאמת האנשים האלה אם רוח טועים זה בקרבם, ועל זה נשאם לבם, באמת ניאצו ה’, כי יכפרו בתורת אלוהינו שנתנה למשה בסיני,

ושחתו לכל העם, כי יוסיפו על חרון אף עברה וזעם
ויסף עוד להניחנו בגלותנו.

ואפילו אחד הפושט ידו באחת מאלה, עליו הכתוב אומר¹⁵: כי דבר ה' בזה.

ומי לנו גדול מן הרב רבנו ז"ל שכתב בספרו כתוב יושר,
וזה לשונו¹⁶:

הדין אצלי בכל עבירה שיראה ממנה סתירת התורה או המחלוקת כנגדה, אפילו אכל אדם מישראל
בשר וחלב או לבש שעטנז או הקיף פאת ראש מפני דעת שיתבאר ממנו שאינו מאמין שזאת התורה
אמת, היא אצלי שהתורה אמרה [בהם]¹⁷: את השם הוא מגדף, ויהרג מיתת כפירה לא מיתת עונש;
ולזה ממונם בשרפה ואינו לירשיהם כשאר הרוגי בית דין. וכן אני אומר בעשרה מישראל שזדו לעבור
על אי זו מצוה שתהיה ועשו ביד רמה יהרגו כולם. וראיה לדבר ענין בני גד ובני ראובן¹⁸, שבא בהם¹⁹:
ויאמרו כל העדה לעלות עליהם לצבא. ואחר כן ביאר להם בשעת התראה שהם כבר כפרו בהסכימן
על העבירה ההיא, וכפרו בכל התורה כולה. והוא אמרם להם²⁰ לשוב מאחרי השם. והשיבו גם כן²¹: אם
במרד אם במעל.

עד כאן לשון הרב ז"ל מורה דעה. ומי כמוהו מורה תורות אמת ומשפטי צדק גם הוא יורה. ישמעו
הדור כולם:

הבנים אין לישראל? האין מקנא לתורת האל? האם התורה אין מנהל לה, מכל בנים גדלה. החטאים
האלה בנפשותם, מחויבים כל ישראל להחרימם ולנדותם. ולא יכפר להם העון הזה עד ימותו; אש
של גיהנם כלה, וגופם של אלו באש לא נפח אש לא תכבה נתון.

הנה אנחנו מסכימים ובגזרת עיריין ובמאמר קדישין מנדים האנשים הפושטים ידם באלה ובאחת
מאלה. ומחרימים בבית דין של מעלה ובבית דין של מטה וירדו מטה עד ישובו בתשובה שלימה
ולא ישובו עוד לכסלה, ולא ישימו בתורה ובדברי רבותנו ז"ל בעלי התלמוד תהלה. והספרים שחקקו

(15) שלח טו, לא.

(16) מורה נבוכים ח"ג פרק מא.

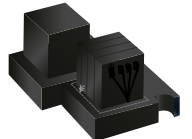
(17) שלח טו, ל.

(18) שבנו מזבח בגלילות הירדן מול ארץ כנען (יהושע כב, ז).

(19) יהושע כב, יב.

(20) יהושע שם, טז.

(21) יהושע שם, כב.

אחת מאלה בתוכם, אנו דנים הבעלים כמין, והספרים כספרי קוסמים, והרי הם והמחזיק בהם בנידוי ובחרם כיוצא בהם, עד שישרפום ולא יזכרו עוד בשמם.

ואשר ישוב וניחם; מן השמים ירוחם, ותשוב אליו הקללה לברכה, ויצלח לכל מלאכה, ויכתב לחיים של שלום, חיים שיזכו לראות את פני אלוהים יום לאומים ידן, כי במקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינן עומדים²².

ובזכות הרחמן וזכותא דאבהתא, תיתי בשורתא טבתא ליהודאי דלא יעדון מן אורייתא. כן יהי רצון אמן סלה.

שלמה ב”ר אברהם ז”ל בן אדרת

יצחק ב”ר יוסף בן ישי יש”ב

יעקב ב”ר חסדאי ז”ל

שלמה ב”ר משה ז”ל חן

משה הלוי ב”ר יצחק הלוי ז”ל

שאלתיאל ב”ר שמואל בן שאלתיאל ז”ל

יעקב ב”ר שאלתיאל ז”ל

אברהם ב”ר ראובן ז”ל

אבא מרי ב”ר יצחק ב”ר משולם ז”ל

שמואל ב”ר יוסף ז”ל

שמואל הלוי ב”ר יצחק הלוי ז”ל

יצחק חסדאי ז”ל

ששת ב”ר שאלתיאל ב”ר יצחק ז”ל

אברהם ב”ר שמואל ב”ר יהודה ז”ל קאף

אבא מרי ב”ר מכיר י”א

מכיר ב”ר ששת חן תמ”ך

יצחק ב”ר שלמה ב”ר מנחם ז”ל

יצחק ב”ר טודרוס ז”ל

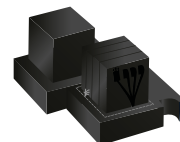
מכיר הלוי ב”ר ששת הלוי הכ”מ

זרחיה ב”ר ששת ז”ל חן

עזרא ב”ר ששת ז”ל

שאלתיאל ב”ר יצחק יצ”ו ב”ר משה ז”ל חן
 יצחק ב”ר שמואל תמ”ך קאף
 אבון ב”ר אברהם ז”ל
 יהודה הלוי ב”ר חסדאי הלוי תמ”ך בן חסדאי
 ראובן ב”ר ברזילי ז”ל בן שאלתיאל
 משלם ב”ר יצחק חיי
 ששת ב”ר ראובן תו”י
 יהודה ב”ר ישועה תמ”ך
 שלמה ב”ר יהודה ז”ל
 יצחק ב”ר שלמה ב”ר אברהם ז”ל בן אדרת
 יהודה ב”ר שלמה י”א ב”ר אברהם ז”ל בן אדרת
 יוסף ב”ר בנבנשת ז”ל בן זבארה

פרק שלישי

משפחת שאלתיאל חן
בקנדיאה ושאר ארצות

עם גירוש ספרד תם עידן הפוסקים הידועים בשם "הראשונים" והחלה תקופת "האחרונים". משפחת חן חיזו בעיר קנדיאה שבאי כריתים, - והם היו מראשוני "האחרונים" שלאחר גירוש ספרד - קרוב למאה שנה.

המשפחה עברה כנראה דרך העיר ונציה לאי כרתים (שהשתייך אז לממשלת ונציה), לבירתו קנדיאה, עד לכיבושו על ידי הטורקים בשנת ה'תכ"ט.

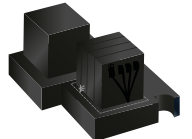
במשך קרוב ל-80 שנה היו לרבני הקהילה וראשיה. רבני משפחת "חן - לבית שלתיאל" (כך נהגו לחתום בגאון, עקב היותם מענף משפחה נשגבה זו) חתומים על למעלה מעשרים! מתוך כשבעים תקנות מ"תקנות קנדיאה" ע"ד חיי הקהילה, בין השנים ה'רס"ד - ה'שד"מ. התקנות עוסקות בעניינים שונים של חיי הקהילה.

תקנותיהם של רבני חן - לבית שלתיאל מקנדיאה במאה השלישית והרביעית לאלף השישי נלקט בספר "תקנות קנדיאה וזכרונותיה", (נדפס - ע"י חברת מיקיצי נרדמים, בעריכת א. ש. הרטום, ומ. ד. א. קאסוטו, מתוך כתב היד הנמצא בספריתו של ר' דוד ס. ששון ז"ל - בשנת תש"ג).

אוסף התקנות של הקהילה היהודית שבקנדיאה מתחלת אלף השישי עד לתקנה שנתקנה ביום ו' י"ח כסלו והוכרזה בבית הכנסת בשבת קודש פרשת וישלח י"ט כסלו שנת ה'ר"פ, נערכה בע"ה סימנים שנעתקו בצ"ו דפים (קצ"ב עמודים) הראשונים של כתב יד ששון. 'ותשלם כל המלאכה, היא מלאכת הגדרים, אשר יסדום אבירי הרועים, המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם, שרים וטפסרים, עורכי מערכה בלב, בכ"ט לחדש כסלו, שנת ארפ"ה²³ משובתם.. ע"י יצחק אטליוטי בן לא"א כ"ר שבת²⁴,

23) היא שנת ה'רפ"א [הספק שנסתפקו בו א.ש. הרטום ומ.ד.א. קאסוטו שהוציאו לאור את התקנות הנ"ל בשנת תשי"ג (בע' 82 הערה לשורה 52) אם 'ארפ"ה' הוא לפרט קטן או לפרט גדול, נובע מאי הבנתם שתיבות אלו שבסוף סימן עה מורה על חתימת ספר התקנות ע"י יצחק אטליוטי; אך על פי המוכח מכתב היד שע"ה סימנים הראשונים (שנעתקו בדפים א-צ"ו) נסדרו ע"י יצחק אטליוטי ונגמר סידור הספר בכ"ט לחדש כסלו שנת ארפ"ה, וסימן עו (שנכתב בדפים צז-צט) 'נכתב.. בספר ההדר הנ"ל, חיים הוא למוצאי, והיה זה ביום ח' לאדר ראשון רפ"ה' - מתברר כי סידור ספר התקנות (שתקנה אחרונה שבו, סימן עה נכתב ביום ו' ח"י כסלו שנת ה'ר"פ (כמצויין בע' 81 82 הערה לשורה 29) [ובשנה ההיא עדיין היה ר' אליהו כולי הקונדושטבלי, ור' שמואל הכהן אשכנזי היה חשבן], והוכרז בבית הכנסת בשבת קודש פרשת וישלח י"ט כסלו) נגמר בכ"ט כסלו שנת ה'רפ"א, והתקנה החדשה כבר נכתבה בתור הוספה לספר התקנות בח' אדר ראשון ה'רפ"ה [ובשנה ההיא כבר היה ר' שמואל כהן אשכנזי הקונדושטבלי] (ומוכרע גם הספק שלהם בע' 85 הערה לשורה 87)].

24) ראה בספר התקנות הנ"ל ע' 82 הערה לשורות 52-50 שהחתימה 'יצחק אטליוטי' אינה חתימת הסופר, כי אם נעתקה לכאן ע"י המעתיק.

ביוזמת הרב עמנואל חן לבית שלתיאל, שחתם את ספר התקנות בהתיבות: 'מצא ח"ן במדב"ר דבר דבור על אפניו, על דברתי ראש דברך אמת, ומצא ח"ן ושכל טוב אחרית דבר מראשיתו, ותהי האמת גם זה לעומת זה, חיים הם למוצאיהם, כי מצאת ח"ן ויחננו אל, עמנואל חן לבית שלתיאל'²⁵.

הרבה מהתקנות בשנים שלאחרי זה נכתבו ע"י ר' אליהו קפשאל, שהיה מראשיה ומרבניה של קהילת קנדיאה בשנים ההם. התעודה האחרונה שצורפה לספר התקנות נכתב בשנת ה'שד"מ עליה חתום ישראל חן הקטן (בנו של הרב יהודה חן, ונכדו של הרב עמנואל חן), שהיה אחד מרבני וממנהיגי הקהילה בתקופה ההיא.

באותו פרק זמן עמדה העיר קנדיאה, ואתה כל האי (כלומר אי קריטה, או אי כרתים) תחת ריבונותה של וינציה, אותה התקופה היתה התקופה החשובה ביותר בתולדות היהודים שבאי, ובמיוחד של הקהילה הראשית שבה, זו של עיר הבירה קנדיאה. הודות למצבו הגיאוגרפי של האי, נעשתה הקהילה למקום ריכוז של יהודים ממדינות שונות, מעין קיבוץ גלויות בזעיר אנפין. בה נפגשו יהודים מיון, מאיטליה, מארצות המזרח, מספרד, ומגרמניה. נוצרה שם תרבות מיוחדת במינה, מעין מזיגה הרמונית הכוללת יסודות מתרבותיהם השונות של כל אותם הקהילות היהודיות, וזהו מה שמהווה את חשיבותה המיוחדת של קהילת קנדיאה ותולדותיה.

החומר שנאסף נותן הזדמנות להתחקות ולו במעט אחר חייהם של יהודי קנדיאה, בעבודתם, במסחרם, בתעשייתם, בסידורי קהילתם, במנהגיהם, בהשכלתם, ביחסיהם החברתיים, ובמאורעות שאירעו להם בתקופה הנידונת.

התקנות היוו נדבך לפסיקות המכסות את כל תחומי החיים. קובץ התקנות מתחלת אלף הששי עד שנת ה'ר"פ נסדר ע"י הרב עמנואל חן הרופא.

בחודש מנחם אב שנת ה'רס"ז אמר פרח ציציליאן כי בליל רביעי י"ט מנחם אב קידש את הנערה שמחה בת ר' אליהו נחום. וישב ר' יצחק הלוי מאנגלה"יימא, דיין (איטליאני); עמנואל חן לבית שאלתיאל, דיין (ספרדי); הרב שמואל הכהן אשכנזי, דיין (אשכנזי). ודיין אחד איטליאני, ונשתמר גביית עדות שלהם מיום ג' כ"ג אלול ה'רס"ז ומיום ה' כ"ה אלול שנת ה'נ"ל, ותשובת הרב עמנואל חן לבית שאלתיאל. הם הריצו את השאלה להרב אליהו מזרחי (אחד משלושת מפרשי רש"י העיקריים) בקושטא, גביית העדויות ביחד עם תשובת הרב עמנואל חן לבית שאלתיאל נדפס ביחד עם תשובת הרא"מ בשו"ת מים עמוקים סימן ל'.

(25) שורות אלו אינן שייכות לתקנה הספציפית שבסימן עה, אלא לאוסף התקנות בכללותו.

בניו של עמנואל חן לבית שאלתיאל הם: רבי יהודה חן הרופא, שכיהן ברבנות אחריו; ורבי שאלתיאל. בניו של רבי יהודה: רבי אברהם, רבי יצחק, ורבי ישראל, היו אח"כ לרבני ומנהיגי הקהילה.

רבני משפחת חן החליפו שאלות ותשובות בהלכה עם גדולי דורם, כגון ר' יעקב הלוי, המבי"ט (הר' משה בן רבי יוסף מטראני, ה'ר"ס - ה'ש"מ), ועם בנו המהרי"ט (רבי יוסף טראני, ה'שכ"ח - ה'שצ"ט), הבית יוסף (רבי יוסף קארו, ה'רמ"ח - ה'של"ו), הרדב"ז (רבי דוד בן זמרה, ה'רל"ט - ה'של"ד), ועוד מחכמי ומקובלי צפת והתפוצות.

נביא כאן רק אחדים מהשו"ת.

רבי יהודה חן, בשו"ת בית יוסף דיני יבום וחליצה, סימן ג. ד"ה נמצא מכל, ד"ה תשובתי על, וד"ה שאלת ממני... ובהיות שראיתי האלופ אריה שבחבורה משיב מלחמת דת שיערה מזה... תורה וגדולה במקום אחד כהר"ר יהודה חן י"א: כתב על זה פסק ארוך בראיות ובפלפולו עקר הרים וטחנן זה בזה, והעלה שכופין אותו לחלוץ, משכתי ידי מלהזקק לדין זה...

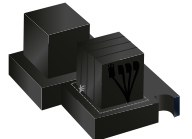
[נזכר גם כן בשו"ת מבי"ט ח"א סי' פ, ד"ה תשובה: הדברים... וראיתי מה שכתב החכם ה"ר יהודה חן יצ"ו וראיותיו שהביא לכופ ליבם זה, ולא רציתי לדקדק אחר ראיותיו... והנראה לי כתבתי וחתמתי, נאם משה ב"ר יוסף זלה"ה מטראני יצ"ו].

בשו"ת בית יוסף (על טור אבן העזר) דיני קידושין סימן י' ישנו תשובה מהרב 'יהודה הקטן חן לבית שאלתיאל בן הרב רבינו עמנואל תנצב"ה' (התחלת התשובה בדף ט ע"ב וסימו דף יא ע"א) אודות אליה בכמה"ר שלמה קורוניאו שטען שקידש בפני עדים את אלונא בת כמה"ר יוסף הלוי, והיא אומרת: להד"מ.

בשו"ת רדב"ז ח"א סי' קסח. ד"ה תשובה אין כאן מחלוקת, ואשה זו מותרת לינשא. דמעשה ב"ד הוא מה שכתבו מקנדיאה, שהרי נתגרשה בב"ד שלנו... ועוד כי יהודה חן הוא רב שבעיר, ומשה קזני הוא חכם וזקן, והם הם הב"ד אשר נתגרשה בפניהם.

■ ■ ■

גדולי הפוסקים בדור ההוא, היו בקשר עם רבני קנדיאה והנה מכתב שכתבו אליהם רבני צפת ובהם רבי יוסף קארו - הבית יוסף. המכתב מט"ו תמוז ה'שכח ממוען אל "מנהיגי ק"ק שבאי קנדיאה יצ"ו, ובראשם החכם השלם הכולל הרב כמה"ר יאודה חן נר"ו", המכתב חתום ע"י הרבנים דוד נ' אבי זמרה, יוסף קארו, ישראל בר' מאיר זלה"ה, משה בר' יוסף זלה"ה מטראני.

רבי יצחק חן, נזכר בתשובת מהר"ם אלאשקר ששלח לקהל קאנדיה (נדפס ב'בן חנניה שנה ה' ע' 168 מקובץ מתשובות ר' יצחק חן לבית שאלתיאל בקנדיאה' שנזכר בהערת הרא"ח פריימאן לתשובות הרמב"ם (בהוצאת יהושע בלאו) ח"ב ע' 624).

בשו"ת מהר"י בן לב ח"ג סי' ב' השיב להחכם רבי יצחק (ברבי יהודה) חן מקנדיאה (על מאורע שאירע ביום השבת כ"ב מנחם אב שכ"ב שבא נכרי אחד והסיח לפי תומו אודות איש אחד שנהרג אם אפשר להתיר אשתו לעלמא).

ובח"ד סי' טז. ד"ה שאלה אחת מקאנדיה משיב לאליעזר דילמדיגו במחלוקת שנפלה בינו להרב יצחק חן, והמהריב"ל משיב לו 'כפי הנשמע הוא חכם מובהק, וכדאי הוא לסמוך על סברתו וכל שכן אם נעשה מעשה כבר' עיין שם בארוכה.

בכנסת הגדולה על טור אבן העזר סימן ע"ז הגהות בית יוסף אות ט נדפס: 'מה שלא חשש הרא"ש אלעז שיוציאו על הרמב"ם והעומדים בשיטתו, מצאתי בתשובה כת"י להר"ר אליהו חן, משום דלא מוכח בהדיא אי אתריה דהרמב"ם הוא או לא, אבל ודאי אי הוה ידיע דאתריה דהרמב"ם הוה, לא היה מורה נגד הרמב"ם ונגד קהלתו שנמשכו אחרי סברתו' (ועיין שם מה שתמה על זה).

■ ■ ■

להלן (חלק מ)תקנות קהילת קנדיאה שעליהן חתומים רבני חן.

[א] **תקנה/גדר "שלא יקדש אדם אשה בפחות מעשרה מישראל"** [כז סיון ה'רס"ד].

...ולבעבור תהיה יראת התקנה הזאת על פני כל העם, וגם לעתיד ישמעו ויראו, נתקבצו כל הקהל מגדול ועד קטון בבית הכנסת הגדולה, בשבת הקהל חקה אחת לכם²⁶, כעלות תפילת המנחה עמדנו והחרמנו, בהסכמת כל הקהל, ובהסכמת שני הרבנים, שהם מוהר"ר יצחק הלוי מאנגליימא ומוהר"ר **עמנואל חן לבית שאלתיאל** יצ"ו בהוצאת ס"ת, לבל יורשה שום אחד מהקהל לעבור את כל הכתוב לעיל, והכל שריר. שמחו ב"י וגילו צדיקים, והרנינו כל ישרי לב.

מה שהיה בחדש סיון, שבעה ועשרים בו, שנת הסדר.

[ב] **תקנה/גדר בשביל החתנים שלא יכנסו לבית חמיהם טרם ינשאו בחופה וקידושין כדת משה וישראל**
[ו' שבט ה'רע"ח].

...והאנשים אשר ישמעו לקולינו ויחזקו בתורת י"י משיבת נפשינו, יראום עיניו וישמח ליבנו, עם לבב אוהבי תורתנו, בבית קדשנו ותפארתנו, ושם יגיה חשכינו, יאיר עיני שכלנו, ומצפוני התורה וסתריה יגלה לנו ולבננו, בית אל ימצאנו, ושם ידבר עמנו, דורש טוב לעמו וזה שמו, אליהו הקטן בהח"ר אלקנה קפשאלי יצ"ו, הכותב בששה עשר לחדש שבט, שנת חמשת אלפים ומאתים ושבעים ושמונה לבריאה, פרשת ויענו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר י"י נעשה, ושלום על ישראל. מנחם בכ"ר שמואל דלמדיגו ז"ל, **עמנואל חן לבית שאלתיאל**.

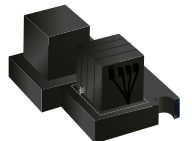
[ג] תקנה/גדר בשביל בית הטבילה [ט"ז תמוז ה'רע"ח].

...ויהי היום, בששי בשבת, ששה עשר יום לירח תמוז, שנת חמשת אלפים ומאתים ושבעים ושמונה, ...הסכמנו אשר מכאן ולהבא בעת הטבילה שום אחד יהיה מי שיהיה, לא יורשה להכנס בעזרת בית הטבילה בשעת הטבילה בתחילת הלילה, דהיינו מעת צאת הכוכבים... ובזכות זה נזכה בזה ובבא, בעולם שכולו טוב ומנוחה לחי העולמים, נראה זרע נאריך ימים, כאברהם זקן בא בימים, ובימינו יושע יהודה וישראל, ובא לציון גואל. מנחם בן הח"ר שמואל דלמדיגו ז"ל מאשר הכל. **כה תעשה להם לטהרם. עמנואל חן לבית שאלתיאל, כי רוח עברה ותטהרם.**

[ד] תקנה/גדר בעד היין [י"ח כסלו ה'ר"פ].

בהיות כי עברו העבריים, יתגאלו ביין משתה הנוצרים, ולא להם לבדם נתנה אר"ס החטאה וישת מן היין אשר לא כדת, ...לכן משקלקלו העבריינים מחטיאי הרבים הבלתי נשמרים בהכל משתמר, ויתנו להם כתף סוררת, סרר ישראל ואפילו בסתם יינם, ... ראה ראינו אנחנו בעצת ובהסכמת הרבנים, המה מוהר"ר מנחם דלמדיגו יצ"ו, ומוהר"ר **עמנואל חן יצ"ו**, והנכבדים החתומים, לסדר ולתקן חותם ברזל, חרות בו את מספר השנים לפרט, ...וכן ראינו וכתבנו שכל אחד מבני ישראל השולח יינותיו למקום אחר יהיה חייב לתת זפת על מגופת החבית ועל כל הברזאות הנמצאות בחבית, ועל הזפת מעט נייר כתוב בו יין כשר, ועל הנייר הוא זפת, כי כן פסקו בעלי התוספות ז"ל, באומרם אכן מנהג כשר הוא לכתוב אותיות. ואם לשמירה מעולה ישראלית יעשו תמורת הנייר הנ"ל חותם אחד כפי הדין יספיק להם.

והיה זה יום ו' י"ח לחדש כסלו שנת פר"ה לפ"ג. מנחם בכ"ר שמואל דלמדיגו ז"ל. **עמנואל חן לבית שאלתיאל. מצא ח"ן במדב"ר דבר דבוק על אופניו, ומצא ח"ן ושכל טוב אחרית דבר מראשיתו, ותהי**

האמת גם זה לעומת זה, חיים הם למוצאיהם, כי מצאת ח”ן ויחחנו אל, עמנואל חן לבית שאלתיאל.

ותשלם כל המלאכה, היא מלאכת הגדרים, אשר יסדום אבירי הרועים, המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם, שרים וטפסרים, עורכי מערכה בלב, בכ”ט לחדש כסליו, שנת ארפ”ה משובתם.

[ה] תקנה/גדר לשמירת השבתות ולבטל מבעוד יום בערב שבת ובערב יום טוב, ושלא לקבול בהם, ושלא לערב מבואות לחצאין, ולשמירת הגבניות, ובעד החתנים שלא יכנסו בבתים שהכלות מתגוררות שם [ר”ח כסלו ה’רפ”ו].

...על כן יאמר בספר מלחמות י”י, אורייתא דאית בה מלחמתה של תורה, בא לטהר מסייעין לו, ויט אלי ה’ חסד בעיני השרים והפחות, ובעיני שני צנתרות הזהב המריקים מעליהם זהב / התורה הטהורה, אלופי המשרה, מור”ר מנחם דלמדיגו משיב נפשי, ומור”ר עמנואל, וכל אשר נדבר בא יבא לא יאחר, כי עמנו”אל, קראתי למאהבי מורי וגאוני, ...כי לכם המשפט, עיני כל הקהל עליכם, ולמי כל חמדת ישראל, הלא לכם ולכל בית אביכם, תנחומיכם ישעשעו נפשי.

אלה התקנות, דשנות ורעננות, ראויות והגונות, אשר ראו מורי שרי טפסרי חורי התורה למנות, ושכנה קהילתנו בנוה שלום ומשכנות מבטחים ובמנוחות שאננות.

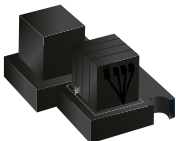
ראשית עמדנו ותקננו, ויראת י”י בין עיניו שמנו, **ולשמירת השבת סייג זו סייגנו**, חשנו ולא התמהמהנו.

לכן להסיר ולהרים המכשולות הללו, אנו מתקנים בכח השי”ת ותורתו הקדושה, לבלתי יהא אדם רשאי להוציא חפץ מביתו כלל, ואפילו על פתח ביתו בסמוך, וגם המפתחות לא ישאם אדם עליו, אם לא שיהיו קשורים ותחובים בכסף, ...והפועלים וכל יתר העם, והחנויות שבקהל יסגרו / ויבטלו בכ”ב שעות בערב שבת ובערב יום טוב.

עוד ראינו לקיים הגדר שעשה בקהילתנו... **שלא יהא אדם רשאי לקבול אחיו הישראלי לפני המשפט, בערב שבת ובערב יום טוב מן חצות היום ומעלה, ובלבד אם היה רצון השררה בכך.**

עוד ראינו לחזק הגדר ... **שלא לערב מבואות לחצאין, אם לא לדבר מצוה.**

ועל בשר בחלב, בראותנו כי התורה החמירה עליו, ותלתא לאוי כתיבי וכו’...לכן תקננו להחזיר הגדר

ההדר לקדמותו, ...ולא יהא רשאי שום אחד לעשות גבינה אם לא ברשות... והוא ימנה אדם הגון לכך...
ויחזיק המפתח בידו כדת.

גם תקננו להרחיק הזיופים... וגם בחליבת החלב לא יהא כל אדם נאמן, אם לא מי שכשר לעדות, וכן לא
יהא רשאי לקנות מן גוי... ולא ימצא בעדותו דבר תרמית.

ועל החתנים אנו מחזירין העטרה ליושנה, לבלתי יכנס / חתן בבית חמיו למקום שהכלה מתגוררת שם,

...וכל אשר יעבור על תקנותינו אלה, הרי אנו מקבלים עלינו לבלתי נישא לו פנים... שכל בר ישראל מן
הכשרים, לא יתמצא עם העבריינים, לא בשמחתם ולא בחדותם... ופורץ גדר יקרא לו.

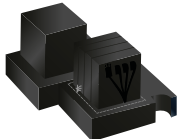
ואעפ"י שקצת מן התקנות הללו כבר נעשו מימי קדם... והשועה אל דברינו אלה, ישא ברכה מאת י"י
וצדקה מאלהי ישעו, ישע יקרב, אמן. אליהו קפשלי הקטן בלא"א ורבי החכ"ר אלקנה קפשלי ז"ל.

הכותב והמאשר כל הכתוב לעיל, בר"ח כסלו, פרשת כי עתה הרחיב י"י לנו ופרינו בארץ, שנת הרפ"ו.
כי ישרים דרכי י"י וצדיקים ילכו במם. עמנואל חן לבית שאלתיאל. טובים הדברים וראויים לקיימם. שלמה
דלמדיגו בה"נ מנחם ז"ל. כי ישר הדבר לפני האלוהים. שאלתיאל בן מוהר"ר עמנואל ז"ל.

[ו] תקנה/גדר על הבנים הנולדים בלי חופה וקידושין [י"ד ניסן ה'רפ"ו].

בראותנו אנחנו, מנחם דלמדיגו ועמנואל חן לבית שאלתיאל, שקצת מבני קהלתנו אשר בשם ישראל
יכוננו זנו אחר התאוות הגשמיות... ויבואו האנשים על הנשים, בלי חופה וקידושין, ורעה עוד חולה
מזאת, שלא יחושו לעונש הבא על הנדה או על ספק נדה, שהוא בכרת... הסכמנו בהסכמת ... כולנו
כאחד, שמכאן והלאה כל הבן הילוד אשר תהא הורתו שלא בחופה וקידושין כדת משה וישראל חס
ושלום, לא יהיו רשאים החזנים של ארבעה בתי כנסיות שבקהלתנו יצ"ו, או אחד מהם או אחרים, יהיו
או יהיה מי שיהיה, להתפלל הברית מילה בבית הכנסת כמנהג קהלתנו יצ"ו, וכן גם כן לא יורשו החזנים
הנ"ל להניח שיומל הנער ההוא בבית הכנסת, אבל יומל בבית אשר בו יולד הנער ההוא, בלי ניגון וזמר,
...וכן אנו גוזרים גם כן על הממונה אשר יהיה בקהלתנו מידי שנה בשנה, לפרסם הסכמתנו זאת ברבים
שתי פעמים בשנה, או פעם בשנה, ...ואשר ישתדלו ויקיימו הסכמתנו זאת, יבורכו מפי אל עליון קונה
שמים וארץ, ויתקיים בנו מקרא דכתיב, והתקדשתם והייתם קדושים וגו'.

והיה זה בארבעה עשר יום לחדש ניסן שנת ה'רפ"ו. מנחם דלמדיגו בכ"ר שמואל ז"ל, מאשר כל הנ"ל.

נכון הדבר לפני אל. עמנואל חן לבית שאלתיאל.

תעודה על מכירת זוג תפוחי כסף לצורך פדיון שבויים

אנחנו חותמי מטה, כמו ממוני קהלתנו יצ"ו, בחברת קצת מהנכבדים יצ"ו לתשלום שבעה טובי קהלתנו, בראותנו צרת נפש השבויים, שמואל דודיטי ב"ר יוסף ז"ל, ושמריה אגפולי מבני קהלתנו, אשר הם בידי אדונים קשים בעד מאה וחמישים דוקטי, ועם היות שהעמסנו על קהלתנו יצ"ו, ונתנדבו קרוב לשמונים דוקטי, בשארית לא ידענו מאנה ימצאו, ראינו למכור זוג אחד תפוחי כסף שנעשו משל רבים, והיו נמצאים ביד הר"ר שאלתיאל [חן] יצ"ו, ובלכתו מפה הניחם בידי מ' זוגתו, ולקחנו אותם מידה כדין, ...וכן מכרנו אותם למעולה / מוהר"ר אליהו קפשלי יצ"ו... ונתנו המעות בפדיון השבויים, כאשר הדין נותן. ולראיה למוהר"ר אליהו הנ"ל כתבנו וחתמנו...

[זוג תפוחי הכסף "שנעשו משל רבים" ומנורה, הקדישן הרב עמנואל חן לבית הכנסת, ומת; והניחם ביד בנו הר"ר שאלתיאל להוליך אותן לבית הכנסת בעת שיצטרכו להן כגון בשבתות ובמועדים וראשי חדשים ושנים, וכן היה עושה הבן הנזכר הר"ר שאלתיאל (שו"ת מהר"ם אלאשקר סימן עב²⁷ משאלת הרב אליהו קפשלי²⁸).

וכשהוצרכו לפדות את השבויים מבני קהלתנו העריכו את חברי הקהלה בשמונים דוקטי, כל חד לפום שיעורא דיליה [ואע"פ שמצות פדיון שבויים היא מצוה גדולה, לא הכריחו אף אחד להוציא מדיליה את כל רכושו, אלא העריכו את כל אחד ואחד לפי הדין שלא יבזבז אדם יותר מחומש וכו'].

ומכיון שהוצרכו עוד שבעים דוקטי לפדיון שבויים מכרו זוג אחד של תפוחי הכסף שנעשו משל רבים שהיו מונחים אצל הר"ר שאלתיאל חן (בן הרב עמנואל) על מנת לפדות את השבויים, ומוהר"ר אליהו

27 בתוך קבוצת תשובות שהשיב הר"ם אלאשקר להר"א קפשלי (סימנים ע-עז).

28 בשאלה עב לא הזכיר הר"א קפשלי שם המקדיש, ולשון הר"ם אלאשקר: 'ובענין המנורה והתפוחים שכתוב עליהן שהקדישן פלוני לבית הכנסת, ומת והניחם ביד בנו להוליך אותן לבית הכנסת... וכן היה עושה הבן הנזכר', אך מהשוואת הנזכר כאן בספר התקנות ראינו למכור זוג אחד תפוחי כסף שנעשו משל רבים, והיו נמצאים ביד הר"ר שאלתיאל יצ"ו עם הנזכר בשאלת הר"א קפשלי הנ"ל [וגם בסימן ע בשאלת הרב אליהו קפשלי נזכר 'צדקות שנדרו קהילות הקודש של רומניא... וריטי"מו לאותה אשה שהיתה שבויה ברודוס.. והופקדו ביד החכם כמה"ר עמנואל נ"ע... גם כמה"ר עמנואל נפטר לבית עולמו עיין שם בארוכה (ועיין גם בתשובת מהר"ם אלאשקר שם סימן עא)], נראה שה'פלוני' שבשו"ת מהר"ם אלאשקר סימן עב הוא הרב עמנואל חן וה'בן' הוא הרב שאלתיאל.

קפשלי קנה את הזוג הזה בכספו במחיר שבעים דוקטי הנותרים.

לאחר זמן 'מטה ידו' של הר"ר שאלתיאל חן, 'ויש לו בנות להשיאן, ואין כל מאומה בידו כי אם אותן תפוחים והמנורה' שכתוב עליהם שהקדישן הרב עמנואל חן 'לבית הכנסת'. ושאל הרב אליהו קפשאלי את הר"מ אלאשקר 'אם יוכל' הר"ר שאלתיאל חן 'למכרן ולהשיא בהן אחת מבנותיו או לא, ואם הוא אינו יכול אם יכולין בני העיר לשנותן וליתנן לו'; והשיב המהר"ם אלאשקר שהר"ר שאלתיאל אינו יכול לשנותן ולמכרן כי אינם שייכים לו, אבל בני העיר יכולין לשנות ההקדש לדבר של צדקה. והאריך שם המהר"ם אלאשקר לברר אם נישואי בנותיו שהיא מצוה המוטלת על אבי הכלה הוי דבר של מצוה שיכולים בני העיר לשנות ההקדש עבורן].

[ז] תקנה שלא להסגיר החזנים את המקוה לכלות.

לדעת כי החזנים נהגו להסגיר המקוה לכלות כשהולכות לטבול, כדי לתת להם איזו מתנה בעלמא, ופעם אחת אירע מעשה שהלכה כלה אחת עניה לטבול, ובשביל שלא נתנה ככל אות נפש החזן לא פתח לה פתח המקוה ונמנעה מטבילתה, וחזרה אחורנית בביתה, וכלעומת שבאה כן הלכה, ובשמענו הענין אמרנו זה הבל וענין רע הוא, ובהסכמת יתר הרבנים ... עמדתי בבית הכנסת הגדול ביום הכפורים בשחרית כשהוציאו הספר תורה, ובחברתי עמיתי הנעלה מוהר"ר יהודה חן רופא יצ"ו, והחרמנו שמכאן ולהבא לא יורשה עוד לא חזן ולא שמש, לא נוכרי ולא תושבי, לא איש ולא אשה, הן אשר ישנו פה עמנו עומד היום הן אשר איננו פה עמנו היום, להסגיר עוד המקוה לכלות, ולא יוכל החזן להכריחן לתת לו מאומה, אך הדבר יעמוד ביד הכלה, אם תחפוץ לתת לו יקח, אם אין, לא יקח, והטבילה כדת אין אונס. נאום אליהו קפשאלי הקטן.

[ח] תקנה על תנורי הגוים [אייר ה'ש"ז].

... נתעוררתי לדבר הזה, וגזרו עליהם שלא יאפו עוד [עוגיות] בתנורי הגוים, והאלוף מוהר"ר עמנואל חן הרופא ז"ל, ... נתאמץ לדבר הזה, ונכנס בעובי הקורה, ונמנה וגמר ואמר לבער מן הארץ את העבירה.

והיה זה ... בשנת ק'ר'וב'ה' ישועתי לבא, בחדש אייר, י"ח בו, ל"ג למספר בני ישראל; והגדרים הקודמים יהיו בקיומם ובחזקתם.

[ט] תקנה שתיקן מעלת הרב הגדול כמוהר"ר יהודה חן הרופא נר"ו [כ"ב כסלו ה'שכ"ג].

... בפרט בשני דברים הללו, דהיינו סירכת שומן הלב וסירכת טרפשא דכבדא, דלפום שיטת הפוסקים, כגון הרמב"ם והרשב"א ור"י ב"ה זצ"ל ושאר כנותהון, אסירי אפילו כחוט השערה, ... ולא די להם מה שהקלו המנהגים, והבו דלא נוסף עלייהו, אלא שרצו להקל כולי האי, וכמה פעמים דרש להם והוכיחם על זה אלופנו מורנו הרב הגדול כמוהר"ר יהודה חן הרופא נר"ו, אשר עיני מעלתו ולבו תמיד להישירנו, ולדרוש לנו מדי שבת בשבתו, להורות לנו את הדרך נלך בה ואת המעשה אשר נעשה, ועכ"ז לא אבו שמוע. לכן אנחנו ח"מ, ממוני קהלתנו יצ"ו, כדי להוציא אל הפועל הסכמת דור"ש טו"ב מורה צדק אלופנו הרב הגדול נר"ו, שדרש לנו הדין הנ"ל והזהרנו בו, הסכמנו להעלות על ספר גדרי קהלתנו יצ"ו מה שהסכים עליו מכ"ת, למען יעמוד ימים רבים, שמכאן והלאה לא יורשה לעשות כדבר הזה, רק שיאחוז בקנה הריאה וינפחנה ככתוב במנהגים, בלי ערמה ועקבה בדבר, וגם הטבח (השוחט) לא יורשה להניח לשום קצב לשלוח ידו בלב ולעשות ... גרם ניתוק; גם לא יורשה הממעך להחזיק עפר בידו בשעת המיעוק, ... שאם יעבור הקצב הסכמתנו זאת, להכריז על הבשר שהוא טריפה, ושיעבירוהו חדש ימים שלא יהיה נאמן לטבוח טבח, ... לקונסו דמי הבהמה.

... והיה זה היום יום ה' כ"ב כסלו, שנת ובציר ישי"ג את זרע, בסדר וי"ד א"ל תש"לחו ב"ו.

[י] תקנה שלא לפתות איש משודך או אשה משודכת ותחת אישה תקח זרים [ה'שכ"ו].

ועוד תקנות על הגבינה והחמאה והחלב של גוי.

הן עניים צעקו חוצה ואביונים מר יבכיון, ... מבקשים לפתות בני טובים ובנות ישראל, ולהשיא לב אבותיהם, להפריד בין איש למשודכתו, בהרבות עליהם מהר ומתן, ובהעלות לאיש דמי נדונייתו יתר על נדוניית משודכתו... דבר אשר לא כדת, שתים רעות המה, ...חדא, דלית לך השגת גבול גדולה מזו, דכתיב לא תסיג גבול רעך... שניה לה, דאי אפשר שהמפתה ישיג מבוקשו בנדון זה אם לא בדברו דברי נרגן כמתלהם בסתר נגד המשודך או המשודכת להבזותן לעיני המתפתה... והתורה אמרה: לא תלך רכיל.

גם ראינו לתקן... להסיר המכשלה מבני עמנו... קונים גבינת גוים וגבינה עשויה שלא בהכשר, הפך הדין ונגד תקנות קדומות... ומוכרים אותם לקהל בחזקת גבינת ישראל כשרה... לכן הסמנו כולנו בלב אחד, והחרמנו את כל מי אשר ימכור לישראל גבינת גוים לאכול ממנה. וכל הממרה דברינו אלו, פורץ גדר

יקרא לו, ויבדל מעדת ישראל עד שובו מרשעו, ומחטאתו אשר חטא, ונסלח לו.

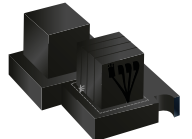
גם נהגו היתר והורגלו במה שהחמירו אבותינו ואבות אבותינו ונהגו אסור בחמאת גוים ובחלבם, ... וכל המשנה ידו על התחתונה.

מה שהיה בזמן ... הנעלה הכ"ר מנחם דלמינגו והכ"ר אליהו נחום יחיים ה', בשנת ה'שכ"ו ליצירה, ט"ט למספר בני ישראל.. ישראל חן הקטן בן האדון **מר רב יהודה חן נר"ו**. יצחק חן בן הגאון **מר רב יהודה חן ה"כ הרופא נר"ו**.

[יא] **תקנה שלא ישדך איש את בתו או קרובתו לאיש אשר בא לגור פה עד מלאת לו שנה תמימה** [י"ד מנחם אב ה'שכ"ז].

באשר נלוו הגרים עלינו, ... ונושאים נשים מבנות עירנו, ועל הרוב הם נשואי נשים בארץ אחרת, ומטופלים בבנים, וכמה מילי דלא מעלו נפקי מהכא : חדא, שבוגדים בנשי נעוריהם, ... ורעה עוד מזאת, כי יטמאו את הארץ ותמלא זמה, בשכבר קדמונו רבנן בהחולץ באמרם לא יקח אדם אשה במדינה זו וילך ויקח אשה במדינה אחרת, שמא יזדווגו זה על זה ונמצא אח נושא אחותו ואב נושא בתו, ועל זה נאמר ומלאה הארץ זמה. כל שכן שרוב המקומות נהגו בנשואיהם, בשבועת ה' אשר ביניהם, שלא לישא נשים על נשותיהם. ... והמאוחר קשה מכולם, כי נסעים לדרכם גם מהנה לשוב, ... ומניחים גם את הנשים אשר להם פה העירה, צרורות כאלמנות חיות, וכמה תקלות יוצאות מזה. לכן עמדנו ותקננו, שמכאן והלאה לא יורשה שום אחד מבני קהלתנו לשדך, ואין צריך לומר לקדש, את בתו או את קרובתו שהיא תחת רשותו, לשום יודי מארץ נכריה, וכן כל בת ישראל אשר תהיה ברשות עצמה לא תהא רשאה להשתדך, ואין צ"ל להתקדש, ליודי הבא מארץ אחרת, עד מלאת לו שנה תמימה אחרי בואו הנה, ואם אחר תום שנתו יגיש ראה / אל רבני קהלתנו יצ"ו שאין לו אשה במקומו, אז יורשה מן השרידים ליקח אשה מכל אשר בחר.

... והיה זה יום י"ד למנחם שנת ה'שכ"ז. והתקנה הנז' תובן מכאן ועד חמש שנים, ועבור החמש שנים הכל לפי ראות שר הדור, אם להתמיד אם אין. **עצה טובה ונכבדת. יאודה חן במאו"ר מר רב עמנואל זצ"ל**. כי נכון הדבר מעם האלהים. יצחק קפשאל בלא"א כה"ר אלקנה ז"ל. **נאה הדבר ומקובל. נאם ישראל חן במאו"ר מר רב יהודה חן נר"ו**.

[יב] מכתב מרבני צפת תוב"ב, גדר בעד המופקרות, ושלא לומר לחברו משומד [ט"ו תמוז ה'שכ"ח].

הגבירים השועים, בני ציון היקרים, אנשי תבונה ומדע, מנהיגי ק"ק שבאי קנדיאה יצ"ו, ובראשם החכם השלם הכולל הרב כמהר"ר יאודה חן נר"ו, לשלום אין קץ.

זכרנו ימים מקדם, היתה קהילתכם לשם ולתהילה ולתפארת, ועתה שמענו דברים אשר ... נמצאו לוקחים פלגשים מבנות ישראל בלא חופה וקידושין ובלא כתובה כמנהג שנוהגים הגוים, כאשר אירע... אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה... לכן בהסכמתכם אנו מנדים ומחרימים ... לכל בר או בת ישראל אשר יעשה כדבר הרע הזה, ואם ימצא ח"ו מי שיעבור על גזירתנו זאת, תרדפוהו עד החרמ"ה, גם ע"י השררה יר"ה, ותודיעונו ונחרים אותו (גם בארץ ישראל במקומות הקדושים) על קברי הצדיקים בחרם גדול שסידרנו ליסר בו החטאים בנפשותם, ולא ישלים חדשו כמו שאירע לאחרים, ואתם בני אל חי עמדו על משמרתכם לגדור הפרצה הזאת כי רבה היא, והשם יהיה בעזרכם.

עוד זאת נדרש לכם, על כי שמענו שאנשים שטבעו במי השמד, ובאים אצלכם לחסות תחת כנפי השכינה, וכשמתקוטטים עם אחרים מחרפים אותם וקורין אותם משומדים, וזה עון פלילי שנועלים דלת בפני בעלי תשובה, והעושה זאת גדול עונו מנשוא, וחטא הרבים תלוי בו... לכן מהיום והלאה יזהר כל אדם מלהכשל בדבר זה, ומלהכוות מגחלתו של רבינו גרשום מאור הגולה, ואפילו יחפרהו הלה לו ולאבותיו, יחרפיהו גם כן הוא בדברים אחרים, אך לא בדבר זה... גם תחקרו אם יש קצת עבירה אחרת ביד קצת, תפרישום ותעשו סייג לתורה, ובשכר זה ירחם ה' עליכם, ותזכו לראות בבנין הארץ, וישלח ה' ברכה והצלחה בכל מעשי ידיכם ובאסמכם...

הכותבים והחותמים בט"ו לתמוז ה'שכ"ח, בסדר ויכפר על בני ישראל, פה צפת תוב"ב.

דוד ן' אבי זמרה (הרדב"ז), יוסף קארו (הבית יוסף), ישראל בר' מאיר זלה"ה, משה בר' יוסף זלה"ה מטראני (המבי"ט).

[יג] תקנה שכל החזנים יהיו מחוייבים ללוות את המת עד לבית הקברות [כ"א כסלו ה'של"ז].

המנהג הפשוט הוא בכל גלילות ישראל שבכל מת, קטן וגדול שם הוא, החזנים מלוים אותו עם הקינות מפתח ביתו עד קברו, והנה אנחנו, מנהיגי קהלתנו יצ"ו, בא באזנינו צעקת הקהל על זה, באמרם למה ניגרע אנחנו קהל קנדיאה מזה הכבוד מכל קהלות ישראל, ובכן, כדי להשוות הדיעות, ולחבר הקהל להיות אחד, אשר מעולם היינו כן, הסכמנו גם בהסכמת מעלת הרבנים נר"ו, ועשינו הגדר

הלז, שמהיום והלאה אם ח"ו שיקרה שום מת בקהל, כך גדול כמו קטן, כך עשיר כמו עני, כך איש כמו אשה, שיהיו החזנים של ארבע בתי כנסיות מחוייבים ללוות המת ההוא מפתח ביתו עד הקבר שלו עם הקינות, ...ובשכר זה ה' למען רחמי הרבים יקיים בנו מקרא דכתיב בלע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים, כי פי י"י דבר, או"ר.

והיה זה יום א', כ"א כסליו ה'של"ז, פה קנדיאה. **ישראל חן הקטן**, אליעזר דלמדיגו.

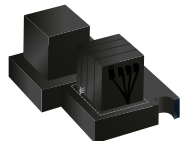
[יד] **תקנה שכל סמיכות [רבנות?] שיבא מחוץ לאי לא ישוה כלל [ח' תמוז ה'של"ז].**

חזות קשה הוגד לנו, שקצת מתלמידי עירנו, היות ליבם גס בהוראה קודם בא עיתם, עלה ברוחם לשלוח לחכמי ישראל אשר חוץ מאיינו לגנוב דעתם במרמות ותוך, להשיג מהדרת קדושתם כתב סמיכות, אשר בו בשם רב או בשם חכם או בשם חבר יכוננו, ובהיות כי זה יגרום בטול התורה מקהלתנו יצ"ו, כי יראו התלמידים שבנקלה ישיגו כתר תורה חוץ מאיינו קודם בא זמן הגעתם להוראה, ...והמה יבקשו הוד התורה וכתרה מאשר לא ידעום ולא יכירום ולא תהו בקנקנם אם כדים הם אם אין, על כן חשנו לכבוד התורה ולומדיה, וקראנו את מעלת הרבנים אשר להם משפט ההסכמה להסכים על זה, בהיתו דבר הנוגע לרבנים בענין הסמיכות, וכן הושמו הפרטים לפני מעלת הרבנים החתומים מטה, דהיינו מוהר"ר שמואל אלגזי נר"ו ומוהר"ר ישראל חן נר"ו ומוהר"ר ישראל יעקב כולי נר"ו ומוהר"ר שמואל קזאני נר"ו, ושלחנו אחרי מוהר"ר אליעזר דלמדיגו נר"ו ולא בא, שכל סמיכות אשר יבא מהיום והלאה מחוץ לאי ומחוץ ק"ק קנדיאה הלז, הן לרב הן לחכם הן לחבר, יהיה בטל ומבוטל כאלו לא נעשה.

... והיה זה יום א' ח' תמוז ה'של"ז, בבית הכנסת כהנים, פה קנדיאה. שמואל אלגזי בן מ"א הכ"ר יצחק זלה"ה, **ישראל חן הקטן בן הגאון מר רב יהודה חן צ"ל**, ישראל יעקב כולי, המשפט כבד, ויש ברירה בבדיקה, איש צעי"ר שמואל קזאני בן החכם כמוהר"ר שבתי יצ"ו.

[טו] **תקנה שלא לשחוט שום בהמה ביום שישי מחצות היום ולמעלה אם לא לצורך השבת [י"ב אדר ראשון ה'של"ט].**

בהיות כי ראיתי הערמת ורוע לב הקצבים, וקצת מבני קהלתנו מערימים ושוחטים בהמות, בערב שבת ולא לצורך השבת, אלא כדי שיהיו מוכנים ועומדים למוכרם ביום ראשון באשמורת הבקר, ולפעמים

ממשכא להו מלאכתם עד דאתו לידי חלול שבת, על כן הסכמתי בהסכמת יתר הרבנים נר"ו ובהסכמת יתר מנהיגי קהלתנו יצ"ו, ופרסמתי הסכמתנו זאת ברבים בבית הכנסת הגדול בהוצאת ס"ת, ששום אחד מן הטבחים ומן הקצבים לא יהא רשאי לשחוט בהמה העומדת למכירה, הן גסה הן דקה, הן שלו הן של אחרים, בערב שבת מחצות היום ולמעלה בקנס נח"ש, אם לא לצורך השבת, וברשות מנהיגי הקהל יצ"ו,

והיה זה היום יום א' י"ב אדר ראשון ה'של"ט, שמואל אלגזי בן מ"א הכ"ר יצחק זלה"ה. **נאום העבד ישראל חן הקטן בן הגאון מר רב יהודה חן הרופא זצ"ל.**

[טז] **תקנה שלא יורשה שום יהודי להפשיט סוס או פרד או חמור** [י"ב אדר ראשון ה'של"ט].

תכתב זאת לדור אחרון, למען לא נהיה ללעג וקלס בתוך העמים, כי עלתה ההסכמה בינינו, אנחנו ממוני הקהל ומנהיגי קהלתנו יצ"ו, בהסכמת יתר הרבנים נר"ו, ופרסמנו הסכמתנו זאת ברבים בהוצאת ספר תורה בבית הכנסת הגדול, ששום אחד מבני קהלתנו יצ"ו, הן אשר ישנו פה עמנו היום הן אשר איננו פה, לא יהיה רשאי להפשיט סוס או פרד או חמור.

והיה זה יום א' י"ב אדר ראשון ה'של"ט, שמואל אלגזי בן מ"א הכ"ר יצחק זלה"ה. **נאום העבד ישראל חן הקטן בן הגאון מר רב יהודה חן הרופא זצ"ל.**

[יז] **תקנה שנתחדשה שלא לקבול איש את חבירו בימי הפורים**²⁹ [ה'שמ"ב].

להיות שהורונו ב"ד יפה לקיים את כל תוקף מקרא מגילה, ...לכן ראינו אנחנו ממוני קהלתנו יצ"ו, בעצת ובהסכמת מעלת הרבנים, לגדור ולתקן שלא יורשה שום יהודי אשר ימצא פה בקהלתנו לקבול

29) תקנה זו נכתבה בשנת ה'שמ"ב (והחתימה: יהיה זה בזמן הקונדושטבלו הכ"ר דוד כהן ספרדי יצ"ו בהכמ"ר מכיר כ"ץ ז"ל, בשנת ושרת בש"ס. שמואל אלגזי בן מ"א הנ"ר יצחק זלה"ה, מסכים. **ישראל חן הקטן.** אליעזר דלמדיגו, מתאים להחתימה על התקנה מכ"ד שבט ה' שמ"ב: 'נכתב יום ד', כ"ד שבט, שנת אנחנו בש"ס ה' לאמר. שמואל אלגזי בן מ"א הכ"ר יצחק זלה"ה מסכים. אליעזר דלמדיגו. **ישראל חן הקטן בן הגאון מר רב יהודה חן זצ"ל.** דוד כהן ספרדי בלא"א הכמ"ר מכיר כ"ץ נ"ע קונדושטבלו לקהלתנו יצ"ו"; אך כנראה שהמסדר את התקנות לפי התאריכים (שהוסיף אח"כ מיספור של סימנים) סבר בטעות שתקנה זו נכתבה בשנת ה'ש"ב, וסידר אותה בסימן קג (עט) בין תקנה המתייחסת לענינים שאירעו באלול שנת רנ"ו (ה'ש"ו) לתקנה שנכתבה בשנת ה'שכ"ו).

את חברו לפני המשפט ביום/בימי הפורים.

והיה זה בזמן הקונדושטבלו הכ”ר דוד כהן ספרדי יצ”ו בהכמ”ר מכיר כ”ץ ז”ל, בשנת ושרת בש”ם.

שמואל אלגזי בן מ”א הנ”ר יצחק זלה”ה, מסכים.

ישראל חן הקטן.

[יח] תקנה שלא לצאת עוד הנשים אחר המת [כ”ד שבט ה’שמ”ב].

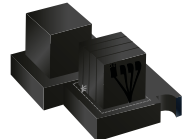
יען כי בעוננו, וברוב מריינו, וחשך משחור תארנו, בארץ גלתנו, אוי נא לנו, כי היינו לקוצים בעיני צרינו, ולצנינים בצדי אויבינו, והיה כראותם איש יהודי ישליכו עליו אבנים גדולות כי יאמרו לסקלו, ... כל שכן וכל שכן בלויית הנשים מטת המת מחוץ לעיר במקום קבורתו הלוך וזעוק, ילעיגו עליהן בשפה, בחרפה וגדופה, וילדי נוכרים ישפקו עליהם כפם, באבן או באגרוף, ולא יחמולו, ... על כן ראינו להסיר חרפת מצרי”ם מעלינו ומעל נשינו, לגדור גדר בקהלתנו זו, שמעתה ואילך כל הנשים יתנו יקר לבעליהן ולכל מתיהן למגדול המדרגה, לבכות ולספוד ולהאנח עליהם עד פתח ביתן לבד, ואחר כך תשובן בבית מיד כאשר ישאו גופת המת, ולא תלכן עוד מפתח ביתן ללות מתיהן כאשר בראשונה. ... והתקנה הלז תובן מכאן ועד שתי שנים, וקודם עבור הזמן חדש ימים יהיה מחוייב הקונדושטבלו אשר יהיה בזמן ההוא לעשות קבוץ עם מעלת חשבניו יצ”ו ועם מעלת מורי התורה נר”ו לראות אם רצונם להאריך הזמן עוד אם אין.

נכתב יום ד’, כ”ד שבט, שנת אנחנו בש”ם ה’ לאמר. שמואל אלגזי בן מ”א הכ”ר יצחק זלה”ה מסכים, אליעזר דלמדיגו, **ישראל חן הקטן בן הגאון מר רב יהודה חן זצ”ל.**

דוד כהן ספרדי בלא”א הכמ”ר מכיר כ”ץ נ”ע קונדושטבלו לקהלתנו יצ”ו.

אישור התקנה הקודמת [ט”ו מרחשון ה’שד”מ].

ראה ראינו אנחנו מנהיגי קהלתנו יצ”ו את אשר כבר עשו סייג לתורה, וגדור גדול גדרו מעלת הממונים ומורי ההוראה נר”ו זה שנתיים ימים, יען כי גבהו בנות קנדיאה, ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים, להתגודד ולשים קרחה בין עיניהן למת. ... על כן אנחנו גוזרים להנתן דת לקיים כל דברי התקנה ההגונה הזאת, חקרנוה אשרנוה וקיימנוה עוד שלש שנים, למען הסיר חרפה מעל ישראל כנזכר ... ושומע לנו

ישכון בטח ושאנן.

והיה זה חמשה עשר לחדש מרחשון שנת ביאת ה'מ'שי"ח בן ד'וד. שמואל אלגזי בן מ"א הכ"ר יצחק זלה"ה, אליעזר דלמדיגו, ישראל חן הקטן.

בקנדיאה היה עוד רב אחד ממשפחת חן, הרב אליהו. הוא אינו חתום על אף לא אחת מהתקנות, אך בשאלות ותשובות של ר' יעקב הלוי וכן בשאלות ותשובות המהרי"ט, מצאנו שו"ת מהרב אליהו חן.

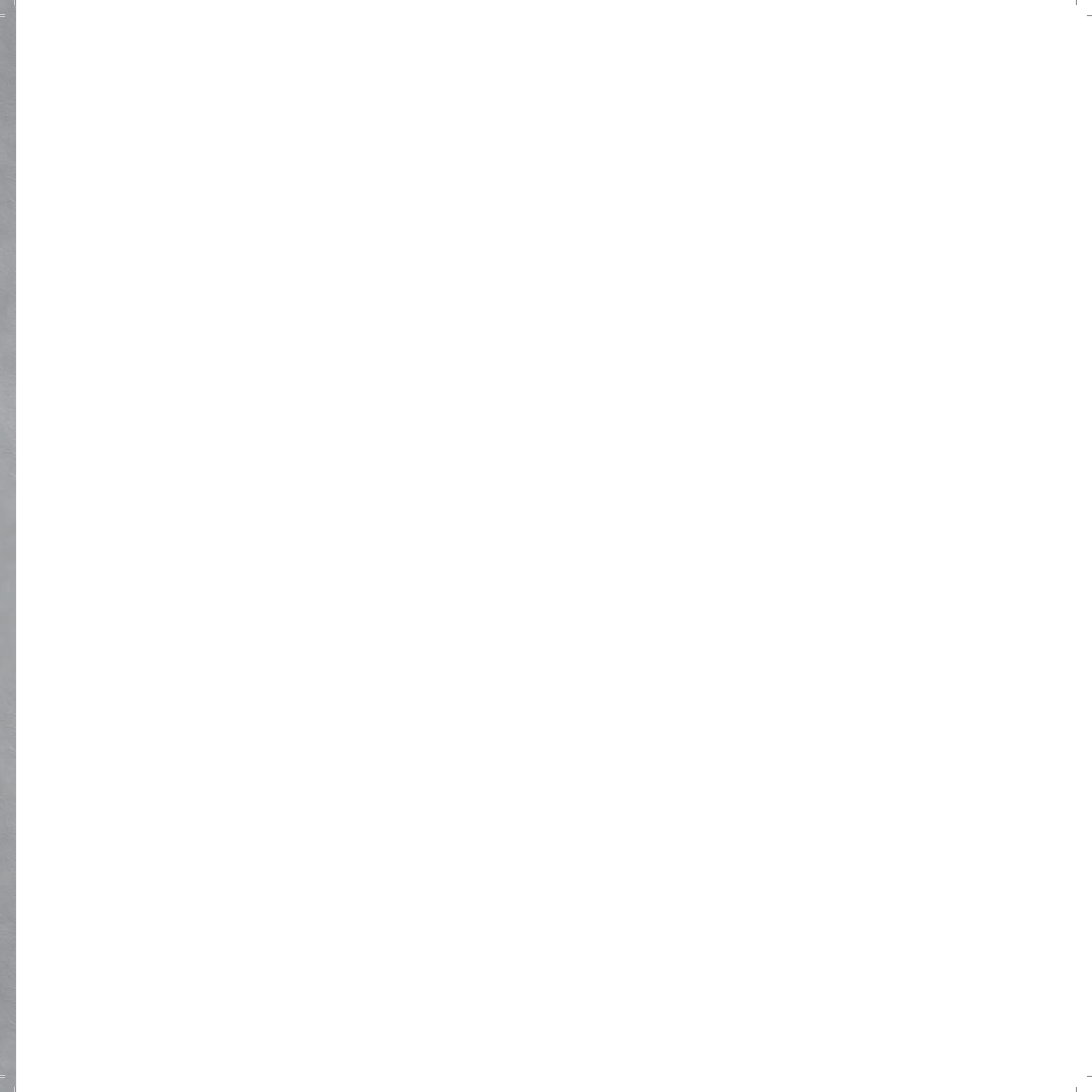
בשנת ה'תכ"ט, כבשה טורקיה את האי כרתים מהוניציאים, ונתנו רשות לאלה שרצו בכך, להגר לוניציה. הרבה מיהודי המקום, ובפרט האמידים מביניהם, עזבו את האי ועברו לוניציה ולליוורנו שבאיטליה, וגם לקושטא, סלוניקי, ג'בראלטר ועוד, וביניהם עזבה גם משפחת חן.

למשפחה זו השתייך כנראה גם הרה"ג ר' אברהם יוסף שלמה בן מרדכי גראציאנו. הוא נולד בפיסארו שבאיטליה בשנת ה'ש"פ לערך, ונתמנה לאב"ד בקהילת מודינה בשנת ה'תכ"ו. היה מגדולי המשיבים בדורו וחיבר כמה ספרים, רובם ככולם לא נדפסו. נפטר בחודש חשון שנת ה'תמ"ה.

אין בידינו לעת עתה עוד ידיעות ע"ד הגירתם של בני משפחת חן לארצות אירופה, אבל יתכן, שעברו דרך איטליה לערי צפון אשכנז ופולין, שם אנו מוצאים את השו"ב רבי מאיר חן, אבי משפחת חן בהוה, בעיר שאטלאנד, פרבר דאנציג, לערך בשנת ה'תק"מ.

■ ■ ■

פרק רביעי

משפחת ר' אלחנן חן
מסמיליאן

אחד מחסידיו הגדולים של אדמו"ר הזקן, ר' אלכסנדר סענדער משקלאוו, היה נוסע לחוץ לארץ לרגל עסקיו, עם אנשיו העוזרים לו במסחרו. פעם שאלו אדמו"ר הזקן מדוע אינו נוסע לשאטלאנד³⁰.

החסיד נסע לשם, והואיל וזו לו הפעם הראשונה במקום זה, התענין באיזה מקום יוכל להתאכסן ולאכול, הודיעו לו שבבית אחד אפשר לאכול כשר בתכלית עם כל ההידורים, היה זה בבית בתו של רב מפורסם בצדקתו וביראת שמים ותלמיד חכם גדול, הוא נפטר והשאיר בת צעירה משכילה ויראת שמים כאביה, ראשי העיר השיאו אותה לתלמיד חכם³¹, ובביתם מהדרים בכל ההידורים כבבית אביה.

שלח ר' אלכסנדר לשאול אותה באם אפשר להתאכסן אצלה, היא ענתה שהיות ובעלה נסע לרגל עסקיו, אין באפשרותה לעשות זאת. אבל הודיעו לה שהם קרוב למנין אנשים, והיא הסכימה לארח אותם.

בליל שבת קודש ישבו ר' אלכסנדר ועוזריו, גם הם חסידים ואנשי מעשה, לסעוד, הם זמרו זמירות וניגנו ניגונים. פתאום שמע ר' אלכסנדר קול בכי עצום, וראה שהנה בעלת הבית עומדת בחדר השני סמוך לפתח חדרם ובוכה. שאל אותה לפרש בכיה, וענתה שמאז פטירת אביה לא זכתה לסעודת שבת כזו, ועכשיו נזכרה באביה, ולא יכלה להתאפק ובכתה.

בנתיים שאלה על דבר מצב החינוך ברוסיה באמרה שענין זה מעורר בה דאגה רבה בגלל בנה בן השבע שאיננה יודעת מה לעשות בו, כי כאן במקומה קיים חינוך חובה בבתי ספר מטעם הממשלה. אמר לה ר' אלכסנדר שברוסיה איו דבר כזה, וכל אחד יכול לחנך את בנו כרצונו. אמרה לו האשה, שגדול רצונה לשלוח עמו את בנה לרוסיה! שאל אותה ר' אלכסנדר ומה יאמר על זאת בעלה, היא ענתה לו שבודאי יסכים גם בעלה.

ואמנם כאשר נסע משם ר' אלכסנדר, הוא לקח עמו את אלחנן, בנה של האשה, וכתב ב'פאספארט' שזהו בנו והם נסעו לרוסיה. אז הבין החסיד ר' אלכסנדר את כוונת האדמו"ר ששאל מדוע אינו נוסע לאותו מקום³². ר' אלחנן גדל בבית החסיד ר' אלכסנדר וגם בבית אדמו"ר הזקן.

(30) ליד עיר הנמל והמסחר דאנציג, בצפון פולין-פרוסיה.

(31) הרב מאיר חן.

(32) שמועות וסיפורים מרבותינו הקדושים שנרשם ע"י התמים ר' רפאל נחמן הכהן ז"ל, נדפס לראשונה בשנת תשכ"ד (ובעיבודים ושיפור הסגנון בשנת תשל"ב) עי לב [נשם עי לג: 'שמעתי ממרת מוסידי דוברוסקין, בתו של ר' דוד צבי חן ז"ל. והיא סיפרה שכאשר היתה בליובאוויטש הזמינה אותה אליה הרבנית רבקה, ואמרה לה: הרי אנחנו קרובי משפחה; כי אביה של הרבנית ר' אהרן ז"ל, היה נכד ר' אלכסנדר סנדר].

שם המקום 'שאטלאנד' על פי ההערה בסוף קונטרס למנחמי [ע' 70]: 'אביו של אבי זקננו הר"פ זצ"ל, מהר"ר

אחרי נישואיו, התיישב ר' אלחנן חן בסמיליאן, ושם נולד לו בשנת תקנ"ז בנו הרב פרץ (שכיהן אח"כ ברבנות בביישענקאוויץ, נעוויל וטשערניגאוו).

ה"סדרי טהרה" וה"פנים מאירות"

הרב אברהם חן כותב בקונטרס "למנחמי"³³ כי מסורת משפחת חן הוא שבעל ה"סדרי טהרה" היה דודו זקנו של ר' אלחנן חן.

הרב אלחנן אשכנזי³⁴ נולד בשנת תע"ד לאביו הרב שמואל זנוויל, שהיה לימים אב"ד בון בבירה נתקבל בשנת ה' תקי"א לאב"ד במדינות קלוניא וגליל ארנשבערג ומדינת מינשטער, וכסא רבנותו בקהילת בונא במערב גרמניה. החתם סופר בתשובותיו מכנה את הסדרי טהרה "גדול האחרונים"³⁵.

הרה"ג הרב אלחנן ז"ל נתקבל לרב בקהילת פרדאן (במדינת פולין) בגיל י"ח שנה בלבד, ואח"כ נתקבל לרב בקהילת שאטלאנד, הקהילה הכי חשובה בין חמשת הקהילות שבסמיכות להעיר דאנציג, ונחשב לאב"ד של דאנציג והמדינה כולה, ומאד התחבב על בני קהילתו.

אביו של ר' אלחנן, הרב שמואל זנוויל, לפני פטירתו בשנת ה' תקכ"ז, ביקש מבני עדתו למנות את בנו הרב אלחנן במקומו, והסכימו ושלחו אל בנו כתב רבנות. גם הוא הסכים וכבר שלח לפניו את כל ספריו ורכושו בספינה, שעלה לו הון רב. אך רק יצא מהעיר, וכל בני קהילתו שליוו אותו בדרכו נתנו את קולם בבכי ושטחו את עצמם על הארץ לפני מרכבתו לבלי לתת לו לנסוע. ובסוף ריחם עליהם והסכים להשאר. בעת פטירתו בשנת תק"מ, היה בן ס"ו. אחר פטירתו עסק בנו הר' יהודה ליב בהכנת כתביו לדפוס, וקרא את חידושיו להלכות נדה בשם "סדרי טהרה" ולמסכת נדה בשם "חידודי הלכות", ולהל' טבילה וחציצה בשם "שיורי טהרה", נדפס בשם 'סדרי טהרה' בברלין שנת תקמ"ג, החידושים על הלכות נדה והלכות טבילה וחציצה חזרו ונדפסו בסוף שלחן ערוך יורה דעה (חלק ב'), הלכות נדה (הוצאת ווילנא וצילומיו).

אלחנן חן, עלה לרוסיה משוטלנד'.

(33) שנכתב בתור מענה לאלו שניחמו אותו עקב פטירת אביו הרד"ץ ז"ל בשנת תרפ"ו (ונדפס בשנת תרצ"א).

(34) כן נכתב שמו בשער הספר 'סדרי טהרה': 'הרב הגאון המפורסם מוהר"ר אלחנן זצ"ל בן הרב הגאון מוהר"ר שמואל זנוויל אשכנזי [ובקונטרס למנחמי כתב: 'ה"סדרי-טהרה", שעל הלכות נדה ומקואות, ר' אלחנן חן, וצריך לתקן על פי הני"ל].

(35) שו"ת חתי"ס יו"ד סי' קמב וסי' קמד

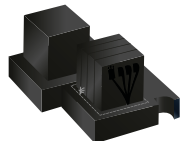
כדאי לציין שבהגהות כ"ק אדמו"ר הצ"צ שנדפסו בתוך דרושי כ"ק זקנו אדמו"ר הזקן בספרו "לקוטי תורה" (דרושים לראש השנה נט, ד), מסתייע מדברי ה"סדרי טהרה" שגם הוא בחידושי, בשם הרשב"א והר"ן, מפרש את הגמרא כמו רבינו הזקן. ומזה רואים גודל מעלתו וקדושתו של מחבר זה, שהיה מזקני בני דורו של כ"ק אדמו"ר הזקן, שמובא בספרי דא"ח של רבותינו נשיאינו הק' (וכידוע שלא כל ספר מובא בספריהם אלא א"כ הוא בר סמכא ביותר).

יחוסה של משפחת חן אל הגאון הנ"ל הוא כנראה, שהרב אלחנן אשכנזי היה אביה של אשת הר' מאיר חן, אמו של הר' אלחנן חן (אביו של הרב פרץ), ולכן כנראה נקרא על שמו של הגאון המנוח, כי לידתו היתה בערך בזמן ההוא [יתכן גם שהיתה נכדתו, בת בנו הגאון ר' משה שנפטר על פני אביו והרבה מתורתו נכלל בחיבורי אביו (ראה בהקדמת בנו לספרו הנ"ל), ולהעיר שבנו השני של ר' פרץ היה שמו ר' משה ליב (ליין), ונקרא על שם שני בניו של הגאון ר' אלחנן, משה [ויהודה] ליב, ואולי היה שמו באמת משה יהודה ליב)].

גם היחוס של משפחת חן אל בעל ה"פנים מאירות" הוא כנראה מצד משפחת אמו של הר' אלחנן, (אביו של ר' פרץ) ושם משפחתו גם הוא היה אשכנזי. הרה"ג ר' מאיר אשכנזי, אחד מגדולי התורה המפורסמים בדורו, בקי בכל מכמני התורה, נגלה ונסתר, והוא היה בן אחות הש"ך. הוא נולד בשנת ה'ת"ס נתמנה לראש ישיבה בוורמש, ולאחר זמן קצר לאב"ד בקהילת פרוסטיץ במורביה. שם גידל בביתו את הרה"ג המפורסם ר' יונתן אייבשיץ, כי נתייתם מאביו בעודו נער (והוא הספיד את מהר"ם אחרי פטירתו). אחר כך נתקבל לאב"ד בקהילת שידלאווצי, ובשנת ה'תע"ז, בקהילת אייזנשטאט, הראשונה מה"שבע קהילות" המפורסמות, וישב שם כ"ז שנה [ומכאן שמו מהר"ם א"ש].

הוא היה מגדולי חכמי דורו, ותלמידים רבים נהרו ללמוד בשיבתו. פרסומו הגיע למרחקים, ופנו אליו בשאלות של הלכות אפילו ממקומות רחוקים כאיטליה וטורקיה. תשובותיו וכן חידושי על כמה מסכתות נדפסו בשלשה חלקי ספרו "פנים מאירות" שנתקבל בין הלומדים ונתפרסם כאחד הגדולים. ממנו נדפסו עוד כמה חיבורים: חידושים למסכת בבא קמא, "אור הגנוז" (חידושים למסכת כתובות וליררה דעה הלכות יין נסך), "כתנות אור" (חידושים על התורה בדרך פלפול), והסכמותיו מתנוססות בראש כמה מחיבורי בני דורו.

אחת מתשובותיו בספרו "פנים מאירות" (חלק א סימן לט) נזכר בספר "כתר שם טוב" להרב אהרן בן צבי הירש הכהן מאפטא (שרובו ככולו הוא ליקוט דברי הבעל שם טוב מספרי התולדות יעקב יוסף והלקוטים ישרים) סימן רו: [אחרי שהעתיק מלקוטים יקרים שנלקט ע"י תלמידי הרב המגיד ממעזריטש דפוס ראשון דף יז ע"א (ובהוצאה שנדפסה ע"י האדמו"ר מתולדות אהרן: סימן קצט)³⁶:
36) נעתק ע"י הרב שמחה זיסל זיו 'הסבא' מקעלם בספר חכמה ומוסר אות סב ע' נ (צילום נדפס בהיכל הבעש"ט

'טעם למה אנו אומרים: אלקינו ואלקי אבותינו. כי יש שני מיני בני אדם המאמינים בהש"י: א', שמאמין בהקב"ה מחמת קבלת אבותיו³⁷ ועכ"ז אמונתו חזקה; והב', מי שבא על האמנת הדת מחמת החקירה. והחילוק ביניהם הוא, שהא' יש לו מעלה שאי אפשר לפתות אותו אף אם יאמרו לו כמה חקירות הסותרות ח"ו, כי אמונתו חזקה מצד קבלת אבותיו, ועוד שלא חקר מעולם, אבל יש לו חסרון, שהאמונה אצלו הוא רק מצות אנשים מלומדה, בלי טעם ושכל. אבל הב' יש לו מעלה, שמחמת שהכיר הבורא ית' מחמת גודל חקירתו הוא חזק אצלו באמונה שלימה ובאהבה גמורה, אבל ג"כ יש לו חסרון, שבקל יכול לפתותו, ום יביאו לו ראיות הסותרות אמונתו יתפתה ח"ו. אבל מי שב' המדות בידו, אין למעלה ממנו; ולזה אנו אומרים: אלקינו מצד חקירתנו, ואלקי אבותינו מצד קבלתינו³⁸]. 'וכן כתב בתשובת פנים מאירות דעל כן אומרים אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב ואין אומרים אלקי אברהם יצחק ויעקב, לומר לך דיצחק ויעקב לא סמכו על קבלתם מאברהם אלא חקרו האלקות בעצמם'. שאלת הפנים מאירות הנ"ל נעתק גם ע"י כ"ק אדמו"ר הצ"צ ב"אור התורה" (על הסידור, ע' קפז) [ושם כתב תירוץ נוסף על קושיית הפנים מאירות הנ"ל שלקח ממה שנתבאר בתורה של רבינו הזקן על פסוק קחו מאתכם תרומה כו' כל נדיב לבו משבת פרשת ויקהל תקס"ח (שנדפס אח"כ בתורה אור פרשת ויקהל פח, ד ואילך)].

הרב מאיר אשכנזי רבה של אייזנשטאט נפטר בכ"ז בסיון, ה' תק"ד.

גליון לג ע' רמה). ובלקוטים יקרים שם נוסף: 'גם יש לפרש הפסוק טעמו וראו כי טוב ה', ר"ל: טעמו – מחמת החקירה, וראו – הוא לשון ראיית ההנהגה כמו שנהגו אבותינו (נעתק בספר חכמה ומוסר שם, שהוא העתקה מהלקוטים ישירים) (וכן נוסף הקטע הנ"ל (פירוש הפסוק טעמו וראו) מהלקוטים יקרים בכתר שם טוב הוצאת תשס"ד שנערכה ונסדרה מחדש ע"י הרב יעקב עמנואל שחט). תוכן הקטע על טעמו וראו נעתק ע"י הסבא מקלם בחכמה ומוסר (מהדורת נ.י. תשי"ז) ע' מט בסיומת: 'ותהלה כי מצאתי בריב"ש ז"ל על טעמו וראו כנ"ל, וכתב שם כי בלי טעם אין זה כי אם מצות אנשים מלומדה, ורק הקבלה והטעם יחדיו המה כחומה בצורה לאמונה' (צילום נדפס בהיכל הבעש"ט שם ע' רמו).

37) כן (יקבלת אבותיו) העתיק בכתר שם טוב (על פי הנדפס בהמשך הסימן: 'כי אמונתו חזקה מצד קבלת אבותיו'), ובלקוטים יקרים נדפס 'שהולך בדרכי אבותיו הקדמונים' (וכן נעתק בספר חכמה ומוסר ע"י הסבא מקלם). ובהיכל הבעש"ט שם ע' רמו בהעתקה מכתר שם טוב הדפיסו כאן '[שהולך בדרכי אבותיו הקדמונים]', ואולי העתיקו כאן מכתר שם טוב הוצאת תשס"ד שנערכה מחדש ע"י הרב יעקב עמנואל שחט, ושם הגיה בתוך הכתר שם טוב (בחצי אריח) ע"פ המקורות שהעתיק מהם (ובסימן זה ע"פ הלקוטים יקרים).

38) כן (אלקינו מצד חקירתנו ואלקי אבותינו מצד קבלתינו) העתיק בכתר שם טוב, ובלקוטים יקרים נדפס 'אלקינו ואלקי אבותינו' (וכן נעתק בספר חכמה ומוסר ע"י הסבא מקלם). ובהיכל הבעש"ט שם ע' רמו בהעתקה מכתר שם טוב הדפיסו כאן 'אלקינו ואלקי אבותינו' (כבהלקוטים יקרים).

חלק שני

אבני חן

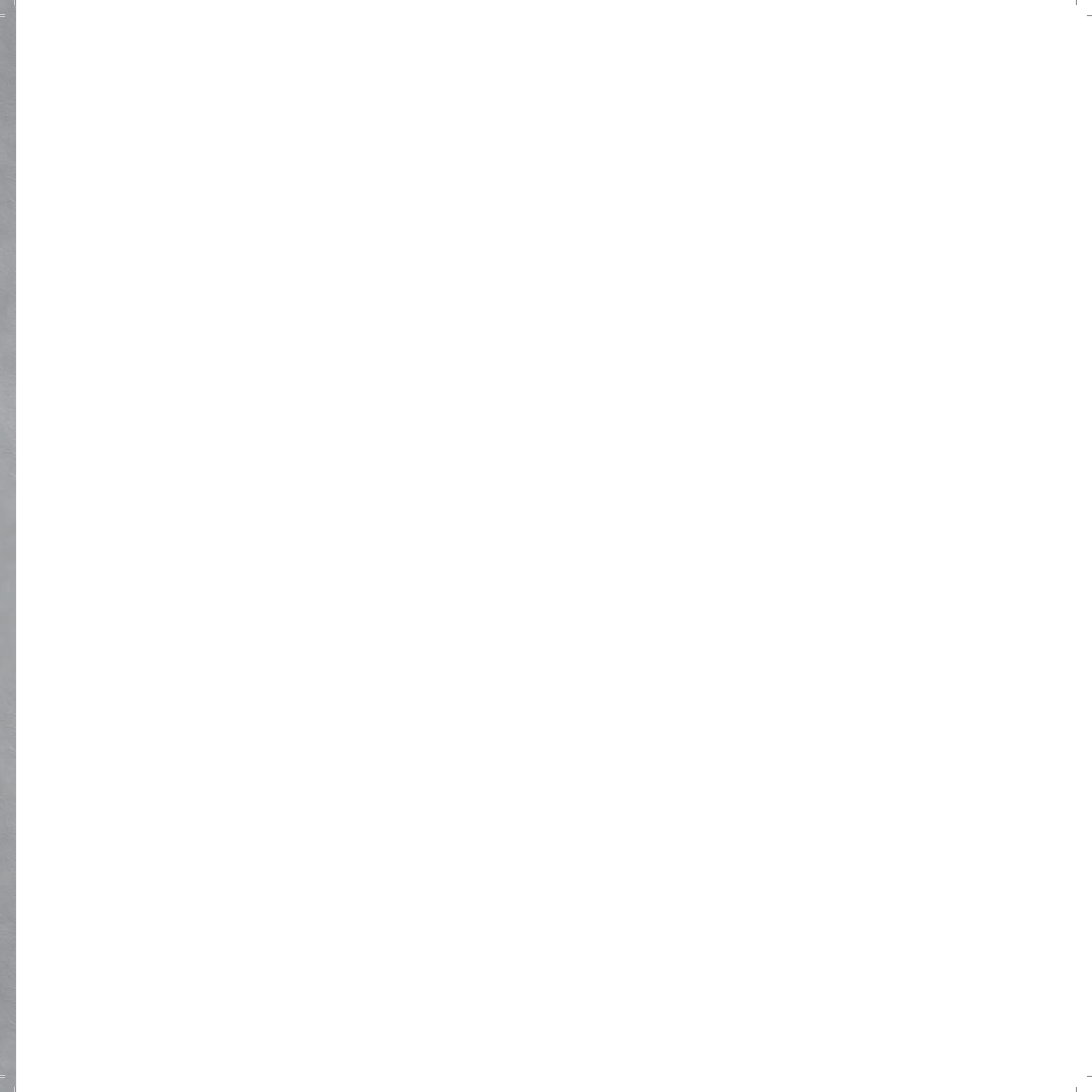
זקני חתן הבר מצוה

ר' מאיר שמחה חן,

בנו ר' יוסף יהודה חן,

נכדו ר' דוד אבא חן

פרק חמישי
ר' מאיר שמחה חן

תלמיד זקנו ר' פרץ

החסיד ר' מאיר שמחה חן - סב סבו הגדול של חתן הבר מצוה- היה סמל ומופת של הגביר החסידי. העסקים שלו הניבו רווחים נאים, אך ראשו וליבו היו שקועים בעבודת התפילה ולימוד החסידות. את ניהול העסקים מסר לידי בני המשפחה ורק בשעות אחר הצהרים המאוחרות עסק בחופזה בניהול העסקים. וכפי שהתבטא אודותו אדמו"ר מוהריי"צ: "הוא מאלו המוצאים קורת רוחם בבית המדרש יותר מבביתם ובבית מסחרם"³⁹.

ומהיכן שאב כוחות אלו? מחינוך חסידי אמיתי שקיבל במנות גדושות מסבו ר' פרץ חן מגדולי החסידים בדור ההוא. ואיך בחור חסידי הופך לגביר? בזכות ציות להוראות אדמו"ר מוהרש"ב שהיו כלי לעשירות מופלגה, ממנה נהנו תלמידי ישיבות תומכי תמימים ומוסדות וארגונים אחרים שקיבלו תרומות הגונות מהגביר החסידי למשפחת חן.

ר' מאיר שמחה חן נולד בנעוועל בשנת תרכ"ב. אביו ר' אברהם אהרן נפטר בצעירותו והוא התחנך ולמד אצל סבו הגדול ר' פרץ חן רבה של צ'רניגוב בתקופה ההיא. הנכד הצעיר למד אצל זקנו למעלה משמונה שנים⁴⁰, והיו לומדים גם בשעות הלילה אצל העמוד (או שולחן הקריאה). פעם הזיז ר' מאיר שמחה את גופו קצת מסמיכה על רגלו האחת אל השנית, וגער בו סבו הר' פרץ: "מאיר שמחה, למה אתה מבטל תורה!"⁴¹.

הקשר בין הסב לנכדו היה קרוב, הילד התקשר לסבו וראה בו מורה ומדריך. בתקופה הארוכה שחי במחיצתו, שקד ר' מאיר שמחה על לימודו בלב חפץ והתעלה משנה לשנה בהיקף ידיעותיו בתורת הנגלה ובתורת החסידות.

בשנים מאוחרות יותר, הסבא כבר היה חולה וחלש וגם איבד את מאור עיניו והנער נהג להקריא לו שאלות הלכתיות, שהגיעו מכל רחבי רוסיה. לאחר מכן, הסב היה מכתוב לו את התשובות והנער היה מקבל תוך כדי כך הרבה מחכמת סבו⁴².

39 התיאור המלא לקמן.

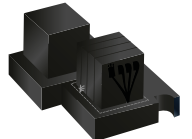
40 לצאצאיו סיפר כי למד "במשך שבע עשרה זמנים" וזמן' הוא בין תשרי לניסן ובין ניסן לתשרי, כך

שבסך הכל למד אצל סבו שמונה וחצי שנים.

41 ר' דוד אבא חן (בן ר' יוסף יהודה בן ר' מאיר שמחה) בשם בן דודו המשפיע ר' ברק'ה חן (בן ר' פרץ בן

ר' מאיר שמחה). נדפס בתשורה אבני חן ע' 34.

42 חסידים הראשונים ח"ב ע' 170.

בהגיעו לפרקו השתדך עם מרת רבקה דינה ב"ר שרגא פייביש⁴³ מנעוועל, החתונה התקיימה בחודשי החורף של שנת תרמ"ג בנעוועל, ור' פרץ הגיע מצ'רניגוב לחתונה⁴⁴ והיה זה אך מספר חודשים לפני פטירתו.

לאחר החתונה שאף ר' מאיר שמחה לקבל עליו משרה רבנית, אך רעייתו חפצה בפתיחת עסק כדי להביא פרנסה הביתה. כאמור, החתונה התקיימה בשנת תרמ"ג בשנה בה הסתלק אדמו"ר מהר"ש. רבים מהחסידים עדיין לא ידעו בדיוק מי משני הבנים יקבל על עצמו למלא את מקום הרבי, האם הבן הרז"א (הרב שניאור זלמן אהרן) או אדמו"ר מוהרש"ב. ר' מאיר שמחה ביקש לקבל עצה וברכה אך לא ידע למי עליו לפנות. לכן שאל את סבו ר' פרץ והוא אמר לו ללכת אל אדמו"ר מוהרש"ב: "שאצלו הדלת תמיד פתוחה".

ר' מאיר שמחה נסע לליובאוויטש ונכנס אל אדמו"ר מוהרש"ב אשר יעץ לו לפתוח עסק גדול, וכהתחלה ישקיע ברכישת שקי קמח בסך אלף רובל ובמקביל יפתח טחנת קמח⁴⁵. ר' מאיר שמחה נכנס אפוא למסחר בקמח, וכשהעסק החל לשגשג, פנה גם למסחר במוצרים נוספים כמו שעווה, שמן וסוכר, וכך ראה בהתגשמות ברכת ועצת הרבי, שכן העסק הלך והתפתח. עשרות עגלות פרקו מידי יום בחצר העסק מטעני סוכר, קמח ועוד, ור' מאיר שמחה מכר אותם בסיטונאות לחנוונים שהגיעו אליו מכל הסביבה.

עם התרחבות העסקים, ר' מאיר שמחה לא נאלץ עוד להיות טרוד מידי יום ביומו, והחל לנהל את כל עסקיו מהבית. מידי יום השכים ללימוד חסידות ותפילה באריכות והמשיך בכך עד ארבע אחר הצהרים. מכריו סיפרו שראו אותו לא פעם הולך ביום השוק של נעוול במתינות, כשטליתו ותפיליו תחת בית שחיו בדרכו לתפילה. ההמולה בשוק היתה גדולה, מסביב אווירת שוק, ור' מאיר שמחה היה חוצה את הרחוב הראשי של השוק, מנותק לחלוטין מההמולה וכל כולו נתון בעולמה של תפילה וחסידות. הרה"ח ר' מענדל מרוזוב זוכר את תפילתו העריבה של ר' מאיר שמחה, וכיצד היה אומר בקול רם ובניגון שובה לב את מילות התפילה: "אמת ויציב ונכון וקיים" - כשזקנו הלבן והארוך מתנועע לקצב הניגון.

43 שמה ושם אביה כתובים במצבת בנה ר' יוסף יהודה חן.

44 חסידים הראשונים ח"ב ע' 170.

45 ויש גירסא שונה לסיפור זה: בתחילה נכנס לאדמו"ר מוהרש"ב ושאל היות שקיבל נדוניה בסך הגון,

האם ילווה בהיתר עיסקא ויעסוק במשרת כלי קודש או שיפתח חנות. ואדמו"ר מוהרש"ב יעץ שיקבל משרת כלי קודש ואת הנדוניה ילווה בהיתר עיסקא. אח"כ נכנס לרז"א ויעץ לו שיפתח חנות ויהיה בעל עסק. ויאמר לו ר' מ"ש: אחיכם אמר לי שאקבל משרת כלי קודש. השיבו הרז"א: כן נדברנו מתחילה שכל אחד מאיתנו יעץ להיפך מהשני (רשימות דברים ע' 161).

רק בשעה ארבע בערך היה מתפנה לעסקיו. בדרך כלל היה עובר על דברי הדואר ומורה לבני ביתו כיצד לטפל בכל ענין - מה לומר לסוחר זה וכמה סחורה לשלוח לזה. את עניני הכספים ניהל דרך הבנק וכשסיים להשיב על כל המכתבים ולמסור את פקודותיו לבנק, התיישב ללמוד. את העסק עצמו ניהלו בני ביתו, אשתו ובניו.

הרווחים שהניב מעסקיו, פוזרו ברובם למטרות צדקה. כשערך מידי חודש את מאזן הרווחים, חישב את גובה הסכום הדרוש לו ולבני ביתו ונתן את כל השאר למטרות צדקה. כספי הצדקה זרמו בדרכים שונות ליהודי העיר.

ר' מאיר שמחה תמיד עמד הכן לסייע לכל יהודי ותושבי העיר הנזקקים ידעו תמיד את הכתובת לכל בעיותיהם. לא רק בתחום הכספי, לא פעם סייע ר' מאיר שמחה במסירות נפש גם בעניינים אחרים. דוגמא לכך סיפרו בני משפחתו:

אחד מיהודי נעוול נרדף על ידי השלטונות והסתתר בדירה בקרבת ביתו של ר' מאיר שמחה. השלטונות נטו תמיד להאמין לדבריו של ר' מאיר שמחה, מאחר שהיה גביר חשוב בעל קשרים טובים עם אישים חשובים בעיירה. כששאלו השוטרים את ר' מאיר שמחה אם הוא יודע משהו על מקום הימצאו של אותו מבוקש, השיב בשלילה. השוטרים שהאמינו לו הפסיקו באופן זמני את המעקבים והחיפושים כדי לשקול דרכים אחרות ללכוד את המבוקש. ובינתיים ניצל הלה הפסקה זו כדי להימלט מהאזור.

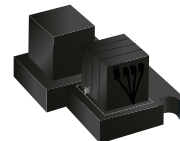
ר' מאיר שמחה ידע כי במוקדם או במאוחר ייודע הדבר לשלטונות כי הוא הסתיר מידע חשוב לגבי המבוקש, לכן עזב את מקום מגוריו ושהה שלושה חודשים בבית בנו ר' יהודה בעיירה סטאריה רוסיה, ורק כשהיה בטוח שהענין הושקש לביתו⁴⁶.

גמ"ח לתורת אמת

תרומות רבות הרים לטובת ישיבות תומכי תמימים וכאשר כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב ייסד את ישיבת "תורת אמת" בחברון, אמר אדמו"ר מוהרי"צ לרב שלמה יהודה לייב אליעזרוב רבה של חברון שעסק בייסוד הישיבה, לפנות אל ר' מאיר שמחה ולבקש ממנו גמ"ח עבור החזקת הישיבה.

(46) כפר חב"ד גיליון 611 וחסידיים הראשונים ח"ב ע' 170-172.

בי"ב תשרי תרע"ב, כתב הרב אליעזרוב אל ר' מאיר שמחה: "היום אמר לי ש"ב הרי"י שליט"א [שאר בשרי, הרב יוסף יצחק (אדמו"ר מוהרי"צ)] לכתוב לכמע"ל שישלח סך שלש מאות רז"כ [רובל כסף] בתור גמ"ח על שניים או שלשה חדשים כי נחוץ זה לשילוח המשפיע והבחורים יחיו [מייסדי הישיבה] לאה"ק ת"ר"⁴⁷.

הרבי נוסע מאיתנו?

בימי מלחמת העולם הראשונה, אדמו"ר מוהרש"ב עזב את ליובאוויטש ולאחר נדודים התיישב עם בני משפחתו בעיר רוסטוב. בשנים האחרונות התפרסמה רשימה מרתקת שכתב אדמו"ר מוהרי"צ ובה תיאורים מדויקים ומרתקים מההעתקה מליובאוויטש לרוסטוב. מקום מיוחד ברשימה תופס החסיד ר' מאיר שמחה שלא יכל לעכל את הבשורה כי הרבי עוזב את ליובאוויטש ומי יודע מתי יראוהו בשנית.

היה זה בל' מר חשוון תרע"ו, ביום זה התקיימה אסיפה ממושכת בהשתתפות הרבי וכמה מחשובי

החסידים, והדיון נסב אודות העזיבה האפשרית. והנה התיאור הנפלא של אדמו"ר מוהרי"צ על דברי ר' מאיר שמחה באותם רגעים חשובים, השזור בקווים לדמותו:

"נעים לי לרשום את אשר דיבר ר' מאיר שמחה שי' אף כי דבריו בלי 'בכך' [מסקנה מעשית] המה, ולא הרצאה איזה הצעה מוגבלה, אבל תוכן דבריו והרגשתו דקה היא. הרגש, הוא היקר בכל, לו אין חלוף ותמורה, אינו דורש דברים ומילים. ואין לו גם הרצאות והצעות, רק רגש, והתרגשות בלתי מוגבלה והתרגשות זו ראיתי בדברי הנזכר [=ר' מאיר שמחה].

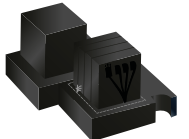
"הנהו איש מטיפוס הישן, שנותיו יותר על חמישים [בשנה המדוברת היה בן 54] - יאריך ה' ימיו - למדן גדול, בלימוד הגמרא ויראת שמים וידיעתו בחסידות ממוצעת, אך בעל לב ורגש, ובכללותו דבוק הוא לרבי כאורחות החסידים הזקנים.

"קיבל חינוך טוב בבית זקנו, הרב המפורסם ר' פרץ ז"ל שהיה מחסידי כ"ק אדמו"ר האמצעי זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, ורוב שנותיו מחסידי כ"ק אאזמו"ר הרב צמח צדק זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע ומאלו שהושיבו את כ"ק הרב צמח צדק על כסא הרבנות, והוא היה מאחד מתקיפי הדעה בזמנם, ורבים מבני רבינו התחשבו עמהם ומה גם גדולי הרבנים והחסידים המפורסמים.

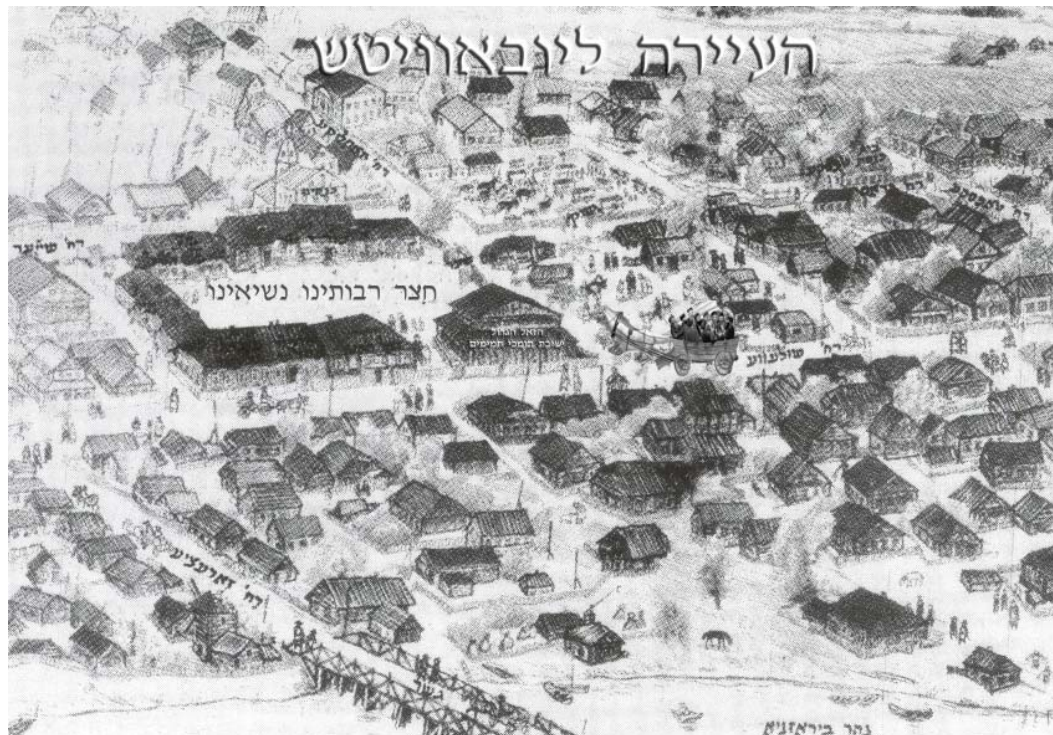
"חינוך כזה יכול תת למתחנך, לשד תמצית הרגש והנבנה עליו - על יסוד כזה - איתן הוא. מתאים הוא החינוך, גם למבנה גב של רמ"ש ותוארו אף החיצוני מראה תוקף ועוז, קומתו הגבוה, זקנו הארוך ופאותיו ולבושיו הטיפוסיים, ומבלי הבט על עסקו המסחרי, הנהו קרוב יותר בדיבורו ותוארו למערכת התורנים מלמערכת הסוחרים, והוא מאלו המוצאים קורת רוחם בבית המדרש יותר מביתם ובבית מסחרם.

"מסחרו מסחר הקמח, כללי וכעת [בימי מלחמת העולם הראשונה] שהתרבו אנשי החיל בעירם, והכריחו לפתוח החנויות בשבת קודש, הנה בפעם הראשונה, כשפקדו עליו לפתוח החנות, ענה כי הוא יראה מקום המפתחות של החנות, ואם חפצים ילכו בעצמם, הוא לא ילך לחנות, וגם לאיש מבני ביתו לא ירשה בשום אופן לילך וכה עברו איזה שבועות עדי כי מכר סחורתו ויותר לא קנה והחנות סגורה על מסגר.

"די אמיצות לב, בהנהגה כזו וכמו כן הנהו בכל עניניו, מתנהג בתוקף גדול, אך בדיבורו הוא כמו מתבייש ובעל לשון רכה ומחוכמה.

"בשמעו ההצעה וכעין החלטה [כי אדמו"ר מוהרש"ב החליט] לנסוע לעיירות הרחוקים, בא אלי לידע האמת הדבר ובספרי לו את אשר דיברו כל אחד, התאדמו והתלהבו פניו, והאישי הזה, בעל הלב החזק, התרכך והתחיל לבכות ודבריו נחנקו בגרונו באופן שלא ידעתי מה חפצו, רק שמעתי המילות האלו: זאת אומרת שהרבי נוסע מאיתנו, זאת אומרת שאנו צריכים להיפרד, מה קורה כאן?

"בעת הוועידה, עמד כמשתומם, דבריו היו בלתי מסודרים, רק התרגשות נוראה, הוא לא יוכל עמוד במקום אחד, ובכל רגע החליף מקומו, בשעה זו עמד במקום זה ובעוד רגע הנהו במקום אחר, בדבריו לא היתה שום הצעה רק תוכן: עושים דבר מבלי לשאול אצל החסידים, זאת אומרת להיפרד מהחסידים של האיזור, איך זה זורקים כך חסידים?

"אין לכחד כי דבריו עשו רושם חזק, אבל בלי שום תועלת, הסתכלתי בפני כבוד אבי הרב שי' וראיתי כי בעת ההיא, האט ער דורך גילעבט זייער א גראנדיאזנע זאך [הוא חווה דבר גרנדיוזי] פניו הראו כי שעה כבדה היא לו, רמ"ש הזה וטענותיו לקחו את לבו, וכנראה שבצירו, בטענות רמ"ש ראה [אדמו"ר מוהרש"ב] קהל גדול טוענים וצועקים, למה תעזבנו.

"פעמים רבות התרעד - האט א ציטער גיטאן - כבוד אבי הרב שי' כנראה אשר קור עצבי - א נערוין קעלט - עבר בו, וסוף דבריו [של אדמו"ר מוהרש"ב] היו ככה זה, דעתי היא שזה עדיין מוקדם, יש עדיין מספיק זמן.

"ובפרט אם היו מסכימים בני הבית לנסוע מבלעדינו, רק כשמוחים נגד זה, אשר על כן צריכים להסכים [לכאורה נראה כי אם בני הבית היו נוסעים הרבי היה נשאר בליובאוויטש]. מהחסידיים שבאזור הזה איני נפרד חלילה בשום אופן ויעזור השי"ת שהגרמנים לא יבואו לאזור זה אפילו לרגע".

למעשה, מספר ימים לאחר מכן, בט"ז מר חשוון תרע"ו, אדמו"ר מוהרש"ב עם בני ביתו ועוד חסידיים יצאו את ליובאוויטש⁴⁸.

עוד על דברי ר' מאיר שמחה באותה אסיפה (הנקראת במקומות אחרים התייעצות), נלמד מדברי הרב יהושע מונדשיין בספרו "המסע האחרון":

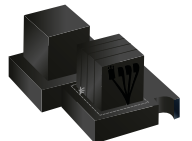
שמעתי מהרה"ח ר' חיים דובער [ר' ברק'ה] חן ע"ה, ששמע מזקיני הרה"ח ר' מאיר שמחה חן ע"ה: במהלך מלחמת העולם הראשונה, בשנת תרע"ו, כשהגרמנים נכנסו יותר ויותר לתוך רוסיה, קרא אדמו"ר מוהרש"ב לשלושה חסידיים, ר' שמואל גורארי, ר' מאיר שמחה חן (ור' מאניע מאניסזון), להתיעץ עמם האם להישאר בליובאוויטש או לעקור משם.

ר' מאיר שמחה טען שעל הרבי להישאר בליובאוויטש, שאם לא כן, יזניחו האברכים את ענין הנסיעה לרבי. הרבי דחה את הטענות. הכלל הוא "א שיינער חסיד" [=חסיד נאה] וצריך להתחשב בו. [ובשולי הגיליון מסביר ר"י מונדשיין כי הכוונה ככל הנראה שצריך להתחשב גם ברבי ולא רק בחסידיים⁴⁹].

והשיב לו הרבי: ידוע שנטלו עשר שנים מאדמו"ר הזקן על שלא הקדים לברוח מנפוליאון. אמר ר'

48 מבית הגנזים ע' כו-לא.

49 בהערה מבהיר הר"י מונדשיין: "את המשפט הזה [הכלל הוא אשינער חסיד וכ"ו] כתבתי בשעתו בקצרה וברמיזה [והוא קיבל זאת מר' חיים עוזר מרינובסקי, אשר שמע זאת מפי מרת גוטע ביילא, אלמנת המשפיע הרה"ח ר' שילם קוראטין, והיא עצמה היתה בליובאוויטש בעת האסיפה] ואיני בטוח במשמעותו [...]. נראה שהדברים נאמרו באירוניה: 'א שיינער חסיד'! הרי צריך להתחשב גם בו - ברבי - ולא רק בחסידיים!

מאיר שמחה: אם לברות, אז לא למרחק רב, ו[ר' מאיר שמחה סיים את הסיפור בהפטירו]: חיפשו באריאל אך לא מצאו ועקרו לרוסטוב⁵⁰.

"בכל זאת מאיר שמחה"

רעייתו הראשונה מרת רבקה דינה נפטרה בשנת תרפ"ב ובזיווג שני, התחתן עם מרת עלקא לויך אחות רעייתו של ר' ישראל דזייקאבסאן (לימים, יו"ר אגו"ח בארה"ב). והאחרון מספר כיצד בשלהי תרפ"ב, נסע ברכבת בה היה אדמו"ר מוהריי"צ ואז הציע בפניו שידוך זה:

"אודות גיסתי מרת עלקא⁵¹ שנסעה עמדי, על דבר ההצעה עם הרמ"ש חן, אמר: מה שאומרים שהוא א קארגער, דאס איז נאר פאר

50 המסע האחרון ע' 128-129.

51 אלמנת התמים ר' צבי הירש אזימוב.

זיך, ומה שהוא עלטער, נו! דאס איז דאך פארט מאיר שמחה" [מה שאומרים שהוא קמצן זה רק לצרכיו האישיים, ומה שאומרים שהוא מבוגר ממנה, הרי הוא בכל זאת מאיר שמחה]⁵². אחרי דברים אלו, השידוך סוכם, ועד מהרה התחתן ר' מאיר שמחה עם מרת עלקא.

בצל הדיכוי הקומוניסטי

באותה תקופה, כאשר הקומוניסטים החלו לבסס את שלטונם ולדכא את שומרי המצוות מחד ואת העשירים מאידך, באו ימים קשים על ר' מאיר שמחה. השלטון החדש הלאים את כל העסקים הפרטיים בברית המועצות, וביניהם גם את עסקו של ר' מאיר שמחה שנאלץ לעבור להתגורר בבית קטן שבו שכנה בעבר חנות שלו. הוא סבל ממצוקה גשמית הולכת וגוברת והיו ימים שהגיע עד חרפת רעב ממש, אך למרות זאת לא איבד את האמונה והתקוה, כפי שסיפרה בתו מרת בת שבע:

"באחד מאותם ימים אבא הסתגר בחדרו. זה היה דבר נדיר ביותר, משום שאנו הילדים מעולם לא ראינו את אבא מסתגר לבד בחדרו וסיקרן אותנו לדעת מה הוא עושה שם. הצצתי דרך חור המנעול אל החדר וראיתי את אבא מתהלך אנה ואנה ללא מרגוע. לפתע נעצר, נשא כפיו למעלה ואמר: ריבונו של עולם, עד עתה הייתי גבאי צדקה וידעתי מה לעשות עם הכסף שהפקדת בידי. עתה, כשנטלת ממני את הפיקדון, בקשה אחת לי אליך: השאר לי לפחות את המוח כדי שאוכל לשבת וללמוד במנוחה. וכשסיים את דבריו התיישב ללמוד".

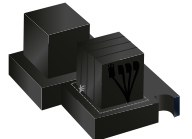
ר' מאיר שמחה שקע כל כולו בלימוד התורה ובכך מצא לעצמו נוחם. כעבור תקופה מסויימת, מדיניות ההלאמה רוסנה מעט והמצב הוקל. אך ר' מאיר שמחה עצמו כבר היה חלש ולא יכול היה לחזור ולהתעסק במסחר ולכן השאיר את ניהול העסקים לחלוטין בידי בניו. אך כעבור מספר שנים שוב הולאמו הנכסים, ועשירים רבים נאסרו והוגלו ומהם שגורשו ממקומות מגוריהם לערים אחרות. בין האחרונים היה ר' פרץ, בנו בכורו של ר' מאיר שמחה, שניהל את עסקי אביו וגורש לאוקראינה. המצב הכלכלי בבית הלך והורע ושאר הבנים והבנות עבדו לפרנסת הבית בכל עבודה מזדמנת⁵³.

למרות המצב הכלכלי הגרוע, ר' מאיר שמחה סייע לשיבת תומכי תמימים ובית המדרש לרבנים בנעוועל. יש לציין כי ראשי הישיבה ובהם המשפיע ר' ניסן נמנוב ור' חאצ'ע פייגין היו בקשר ידידותי עמו והגיעו חדיר לביתו⁵⁴.

52 זכרון לבני ישראל ע' צ.

53 כפר חב"ד גיליון 611 וחסידיים הראשונים ח"ב ע' 173.

54 כפר חב"ד גיליון 611 וחסידיים הראשונים ח"ב ע' 171, שם מסופר כי כאשר היה גביר תרם כספים

מארח התוועדויות

בבית ר' מאיר שמחה בנעוועל, נערכו התוועדויות רבות, הן בתקופה בה היה גביר והן בתקופה של הקומוניסטים בה העשירות לא היתה מנת חלקו. פעם הוצע לו להחליף את הרהיטים הישנים בביתו ולערוך שיפוץ, כיאה לגביר גדול, והוא השיב: "ביתנו משמש משכן קבוע להתוועדויות חסידיות, וכשהחסידים לוקחים קצת 'משקה' ויוצאים בריקוד, קורה שמישהו מתבסס ואז עלול להיגרם לבית קצת נזק. ובכן, כל זמן שהרהיטים דלים ועלובים בלאו הכי, בני הבית לא יקפידו אם כיסא או שולחן רעוע יישברו, אך כשרהיטים חדשים יינזקו, אחד מבני הבית עלול לכעוס, וכתוצאה מכך יש לחשוש שיהיו פחות התוועדויות חסידיות בביתנו, ולכן אינני מוכן בשום אופן. עדיף אפוא להשאיר את הבית במתכונתו הדלה הנוכחית ובלבד שימלא את ייעודו העיקרי - בית ועד לחסידים ולהתוועדויות".

גם השד"רים נהגו מהכנסת אורחים מכובדת בבית ר' מאיר שמחה. הבת מרת בת שבע סיפרה, למשל, על השד"ר ר' יהודה לייב הופמן שהגיע כדי לאסוף כסף למטרת 'מעמד' עבור אדמו"ר מוהרש"ב והתאכסן בביתם מספר שבועות. כל אותה תקופה התקיימה בבית מידי יום התוועדות חסידית, שבמהלכה התאפשר לכל אחד ואחד לתרום לקופת הרבי וכמעט כל בני העיירה הגיעו⁵⁵.

נכדו של ר' מאיר שמחה, הרה"ח ר' ברק'ה חן, סיפר על אירוחו של השד"ר המפורסם ר' איצ'ה מתמיד: "לא ההרחבה בגשמיות שהיתה בבית היא שהביאה אותו להתאכסן דווקא בבית זה. נהפוך הוא: ר' איצ'ה היה ידוע כמקפיד ומדקדק עצום בכשרות המאכלים, ודווקא משום שידע שבבית זה יניחו לו להיזהר בכל ההידורים, הסכים להתאכסן בו. אגב, בחלקי נפלה הזכות הגדולה לשמשו בכל תקופת שהותו בבית"⁵⁶.

סיפרה בתו מרת בת שבע: "אני זוכרת פעמים רבות שנכחתי באותן התוועדויות בילדותי. אבי היה מרבה לדבר בהן עם התמימים על הצורך בביטול היש: "מ'דארף ניט זיין קיין יש" [לא צריך להיות יש] נהג לומר. פעם שאלתיו מהו אותו 'יש' שיש להימנע ממנו מאוד. הסביר לי אבי לפי רמת שכלה של ילדה, ש'יש' פירושו שהאדם

רבים לתו"ת בנעוועל, אך הדבר לא נראה, כי הישיבה הוקמה לאחר המהפיכה הקומוניסטית, ואז כבר לא היה גביר.

55 כפר חב"ד גיליון 611 וחסידים הראשונים ח"ב ע' 175.

56 כפר חב"ד גיליון 611 וחסידים הראשונים ח"ב ע' 176-175.

מרגיש את עצמו למציאות, וזה דבר פסול. 'אם כן' הוספתי להקשות, 'מה צריך אדם לעשות כשבאה אליו הרגשה כזו?' - 'צריך לשבור את היש הזה' השיב אבא. 'אבל כשישברו אותו יהיו שני 'ש' קטנים טענתי, פסק אבי: 'עדיף להילחם בשני קטנים מאשר באחד גדול'⁵⁷.

מקושר גדול

ר' מאיר שמחה היה מקושר לרבותינו נשיאינו בכל נימי נפשו. מספרים כי בתקופת נשיאות אדמו"ר מוהרי"צ היה נוסע אליו שלוש פעמים בשנה - בחודש תשרי בחג הפורים ובי"ב תמוז⁵⁸, וזאת חרף מצבו הכלכלי הקשה. בעודו מקבץ את מעותיו הדלות ומתכוון לנסיעה, היה מבקש מבני המשפחה לברך אותו שיצליח בנסיעתו, וכאשר חזר מהרבי תמיד ניכרה על פניו חיות מחודשת.

בהתוועדות המפורסמת בפורים תרפ"ז, כאשר אדמו"ר מוהרי"צ דיבר מילים חריפות ומרגשות ביותר בנוגע למסירות נפש חרף רדיפות הקומוניזם, אמר אדמו"ר מוהרי"צ שמקבל על עצמו ד' מיתות בית דין. ואז ר' מאיר שמחה אמר: רבי אין אנו יכולים, אין אנו רוצים, לשמוע כאלו דיבורים, אנחנו צריכים רבי כאן למטה ממש. אנ"ש הסכימו לדבריו ואז החסידים כולם צעקו: כן, כן, מאיר שמחה צודק, כולנו חושבים כך.

בתגובה, אדמו"ר מוהרי"צ פנה לר' מאיר שמחה ואמר לו: שאלתי את אבא [אדמו"ר מוהרש"ב]: כמו ניקולאי? ואבא השיב לי: כן, כמו ניקולאי. והרבי סיפר כי הצאר ניקולאי בתקופת כהונת אביו פאוול צאר, נסע בהוראת אביו לערוך תמרונים של הצבא, והתמרונים הצליחו מאוד, וכאות הוקרה החליט ניקולאי לתת מתנות לגדוד ושרי הצבא, כמנהג המלכים, אלא שהמתנות לא היו לפי ערך קופת אוצר המלך. המלך כעס על כך שלא התייעץ בענין המתנות ולמרות שהצליח בתמרונים, גירש את בנו מעיר המלוכה לשנתיים⁵⁹.

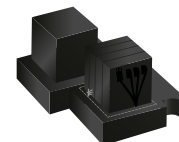
ר' יהודה חיטריק סיפר כי לקראת חתונת הרבי בשנת תרפ"ט, החסידים שיגרו סכומי כסף לאדמו"ר מוהרי"צ. הוא עצמו גייס כספים בחרקוב, ואחר כך הגיע לעיר גם ר' מאיר שמחה חן כדי לגייס תרומות והוא התוועד עם חסידי חרקוב במשך כמה ימים, ולבסוף בסיוע ר' יהודה חיטריק הושלם הסכום

57 כפר חב"ד גיליון 611 וחסידיים הראשונים ח"ב ע' 176-177.

58 לפני שיום זה היה לחג הגאולה, והנסיעה היתה לרגל יום הולדת אדמו"ר מוהרי"צ.

59 ספר השיחות תרפ"ז ע' 160 (ובליקוטי דיבורים ח"ה ע' 1390). ובעמוד 161 הערה 16 מובאים עוד

דברים שנאמרו לרמ"ש לפי אחת הנוסחאות להתוועדות זו.

הראשון שנאסף לאלף רובל וסכום זה ר' מאיר שמחה שלח לאדמו"ר מוהריי"צ בשם חסידי חרקוב⁶⁰.

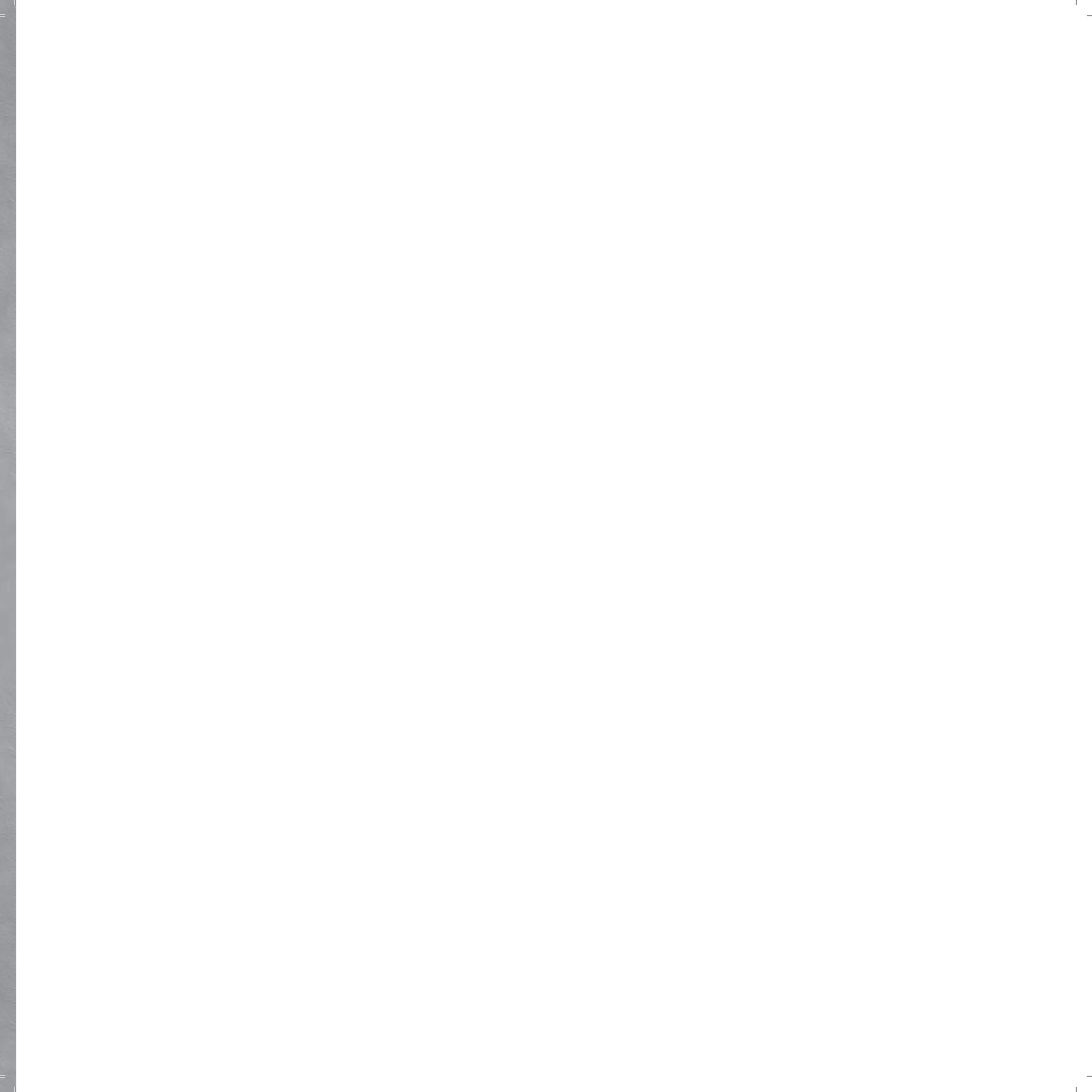
"רבי לעולם אינו שוכח"

על נסיבות פטירתו מספרים בני משפחתו סיפור נפלא: המכתבים בין אדמו"ר מוהריי"צ ור' מאיר שמחה היו תכופים עוד ברוסיה, והרבי היה מסיים כל מכתב באיחול לבבי ל"אריכות ימים ושנים טובות". קשר המכתבים נמשך גם לאחר שהרבי עזב את רוסיה בשנת תרפ"ח והמכתבים המשיכו להגיע מלטביה ופולין. באחד המכתבים האחרונים שהרבי כתב לר' מאיר שמחה היה אמנם האיחול 'אריכות ימים' אך המילה 'שנים' נעלמה. ר' מאיר שמחה הבחין בכך מיד ולמרות שבני ביתו ניסו להרגיעו ולומר שאין זה אלא מקרה, ר' מאיר שמחה לא נרגע וטען 'רבי לעולם אינו שוכח', ואותה שנה היתה באמת האחרונה לחייו.

יום אחד יצא ר' מאיר שמחה מביתו למקווה בבגדים קלים, הצטנן ונפל למשכב. למרות שהיה די בריא, מצבו הלך והחמיר וכעבור שבוע בלבד השיב את נשמתו לבוראה, בד' שבט תרצ"ד, והוא בן 72.

■ ■ ■

פרק שישי
ר' יוסף יהודה חן

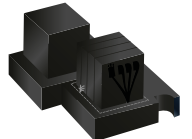
שד"ר תומכי תמימים

ר' יוסף יהודה חן - סב סבו של חתן הבר מצוה - היה בנו השני של ר' מאיר שמחה. לאחר חתונתו עם מרת איטה חיה לבית לוי, נשלח על ידי אדמו"ר מוהרש"ב לעיר סטרא-רוסיה ליד נובוגורד⁶¹. בעיר זו התגוררו הרבה מהקנטוניסטים. עסק בחינוך על טהרת הקודש, בעל מידות תרומיות, אוהב ישראל אמיתי⁶².

61 כך מספרים בני משפחתו.

62 מתוך נוסח המציבה.

לאחר מלחמת העולם השנייה הגיע לצרפת והיה שד"ר עבור מוסדות חב"ד בצרפת. בסוף ימיו עלה לארץ הקודש וגר על יד בנו ר' דוד אבא בכפר חב"ד. נפטר כ"א שבט תנש"א, נטמן בהר הזיתים.

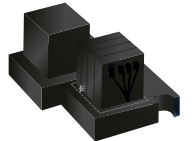
בנו ובנותיו ר' דוד אבא, מרת רבקה אלמנת הרה"ת ר' ישראל מינקאוויטש (בניהם ובנותיהם: הרה"ת ר' מאיר שמחה, מרת חנה רעיית הרה"ת ר' שלום דובער ליפסקר, הרה"ת ר' יצחק יעקב, מרת בתיה רעיית הרה"ת ר' יוסף מדליה, מרת שטערנא שרה רעיית הרה"ת ר' יוסף יצחק הלוי שוסטרמן). מרת רחל אלמנת הרה"ת ר' אלחנן ריבקין (בתם ובנם: מרת רבקה רעיית הרה"ת ר' שאול הכהן כהן, הרה"ת ר' מאיר שמחה). רבים מצאצאיהם משמשים כרבנים, שלוחים, מנהיגי קהילות ומנהלים מפעלי חסד.

תמונה מחתונת סבא של החתן בר מצוה ר' ישראל חן
עם סבא רבא של החתן בר מצוה ר' דוד אבא
והסב סבו של החתן בר מצוה יוסף יהודה

”אמר ויעקב כניסת נפש הקדושה באדם הוא ב”א שנים ויום אחד” ש”ע הדב ס”א י”א

פרק שביעי

ר' דוד אבא חן

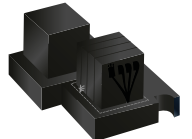
למען כפר חב"ד

ר' דוד אבא חן - סבו הגדול של חתן הבר מצוה - נולד בשנת תרפ"ג לאביו ר' יוסף יהודה.

בימי מלחמת העולם השניה היטלטלה המשפחה עד הגיעם לקוקנד שבאוזבקיסטן. בניסי ניסים הצליח להבריח את הגבול מברית המועצות, היה זה באשון שיצא מלבוב ב"ט כסלו תש"ז.

לאחר נדודים הגיע בשנת תש"ט לארץ הקודש והיה מראשוני המתיישבים בכפר חב"ד ובמשך מספר שנים כיהן כמזכיר ועד הכפר ועשה רבות למען פיתוח וביסוס כפר חב"ד. היה פעיל רבות ב'מבצעים'. צאצאיו מתגוררים בארץ ישראל ובארה"ב.

[חלק מזכרונותיו של ר' שלום דובער חן אב חתן הבר מצוה, נכד הרה"ח ר' דוד אבא ע"ה חן]

סבי הרה"ח ר' דוד אבא ע"ה חן נשלח מבית הוריו בהיותו ילד בן שמונה מעיירה הסמוכה למוסקוה לעיר נעוול הידועה כחסידיית מובהקת כדי להצילו מצפורני השלטון הסובייטי לבל יקחוהו לבית ספרם, גדל אצל הדודים לבית לוין שהיו סמל של חסיד, יר"ש ולמדן. נשאר כל ימיו עם המנטליות "שחסידים איין משפחה" בפשטות ובתמימות טהורה והעיקר במעשים. כפי שסיפר לי אבי מורי הרה"ח ר' ישראל שיח' חן. לאחר נדודי היציאה מרוסיה נשלח ע"י הרבי הרי"ץ לארץ ישראל והיה בין ראשוני המייסדים של כפר חב"ד כיהן כמזכיר הכפר שנים רבות וניהל במסירות וביעילות רבה ותרגם רבות לביסוס כפ"ח.

בניית הכפר חלק א' לחקלאות ומשקים, תשתיות, כבישים, חשמל, מים וכו'.

קליטת עולי מרוקו בעידודו המאסיבי של הרבי שכתב "לעשות הכל ע"מ לקבל את אחינו בית ישראל עולי מרוקו" וסידורם בפרנסה, באותם ימים לא היה משרד ופקידים וכל העבודה נעשתה בבית סבי, ראשי משפחות היו באים כל לילה כדי לסדר את צרכיהם. סבי זכה לעזור לכולם ע"י עבודות יזומות כדי לפרנסם ולשכנם בדירות. עד היום מספרים בני משפחות איך שסבי פשוט הציל אותם כלכלית.

לבניית המקוה הראשון בכפ"ח נשלח סבי ע"י הרבי בשליחות נדירה פרטית להרב לנדא ז"ל רב ראשי בני ברק. כלשון הרבי: "מבלי לומר דבר לאיש" והוראות מפורטות, ועוד באותו יום הגיע הרב לנדא עם קבלן ומיד התחילו בבניית המקוה.

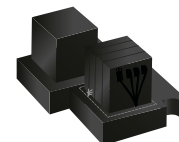
בניית חלק ב' כפ"ח שנקראת שכונת הרכבת.

בשנת תשכ"א היה סבי בין נוסעי הקבוצה הראשונה לחודש תשרי לרבי, ביום הטיסה צילם סבי את התחלת הבניה ובהכנסו ליחידות הציג לראשונה לרבי את התמונות, הרבי הביט בכל תמונה ושאל לפרטים לגבי הבניה וכו', בהמשך היחידות שאל הרבי את סבי האם אפשר להשאיר את התמונות? הבאתי אותם במיוחד לרבי ענה סבי. הרבי: "א גרויסען יישר כח" וראו חיוך של נחת רוח על פניו הקדושות.

למעלה מארבעים שנה השתתף במבצע תפילין מידי יום וזכה לקרב מאות משפחות לאבינו שבשמים כפי שהעיד בפני אחד מאותם רבים בפגישה "מיקרית" בבית סבי בכפ"ח. וסיפר: ר' דוד פנה אלי בבקשה שאניח תפילין (ולצערי) סירבתי "זה לא בשבילי" עניתי, לפתע אני רואה יהודי פורץ בבכי ודמעות זולגות מעיניו, זה פשוט מחזה מפחיד, מיד אמרתי לו אני מוכן לעשות הכל, בבקשה על תבכה, וברור שמאותו יום השתנו חיי וחיי משפחתי, היום אני כאן עם בני שמתכוונן לבר מצוה, הבאתי שיישב קצת עם אדם כ"כ מיוחד ויזכור איך נראה יהודי אמיתי! יש בו רגשות ומדות שובי לב.

סבי ז"ל גדל בבית של מסירות נפש כפשוטו כדי לעזור לזולת דבר שהיה ברור ומתבקש שחייבים לעשות. אמו של סבי הסבתא רבא איטה הנ"ל ע"ה חן (לבית לוין) ניחונה בכתובת חרוזים ובפתק האחרון לפני פטירתה כתבה: א טובה זולסטו טאן ווען מבעט, א ניט קען ווערען צו שפאט! פתגם הנ"ל מהדהד באוזניי עד היום. סבי היה משנן אותו פעמים אין ספור,

הסבא דוד אבא ז"ל כאב את כאבו של השני בכל ליבו, שמח בשמחתו של השני בכל ליבו. זכורני כילד צעיר מספר אבי שיחי', שאמר לו אביו: יבוא יום ותבין את המשמעות של "לעשות טובה" "לחסוך טרחה"

הוספה

ר' יחיאל מיכל רוזנפלד

ר' יחיאל מיכל רוזנפלד זצ"ל נולד בשנת תרפ"ד בצכסלובקיה באיזור מרמורש בהרי הקרפטים, בעיר חוסט, לאביו ר' יואל צבי זצ"ל ואמו חיה לבית פיקסלר, סבו ר' משה רוזנפלד היה ראש הקהל וחבר הפרלמנט בפראג, היה העסקן היהודי החשוב באיזור מרמורש כמו כן היה יהודי חסיד ויזניץ חסיד של ר' ישראל הגר מויזניץ זצ"ל גם סבו ר' פנחס פיקסלר היה חסיד ויזניץ

למד בישיבה בעיר חוסט זו היתה ישיבה עם גוון של תלמידי "החתם סופר" התלמידים בישיבה היו חסידים, ושם גם התחיל ללמוד תניא ע"י אחד הרמ"ם שהיה חסיד מונקאטש.

כשהיה בן 18 הנאצים ימ"ש לקחו את כל היהודים באיזור למחנות, הצעירים עבדו עבודת פרך כעבור שנה עבר את כל הגיהנום וב"ה שרד, אביו ר' יואל צבי לא רצה לברוח ולהסתתר בין הגויים כי לא רצה להוריד את זקנו, שלושת אחיו יעקב, שלמה ושמואל חיים הי"ד נספו במחנות העבודה, אמו חיה ואחותו עדינה התחבאו וניצלו.

לאחר השחרור התחתן במחנה הפליטים פוקינג בגרמניה עם מרת שרה רבקה בת איזיק מכלביץ גם כן היה חסיד ויזניץ ושם נולד בנו צבי מרדכי ומשה סבו של החתן בר מצוה, במחנה בפוקינג פגש את חסידי חב"ד שהצליחו לברוח מרוסיה דרך פולין כפליטים פולנים והקימו במחנה פוקינג בגרמניה ישיבת תומכי תמימים, במחנה היהודים לא הורשו לעבוד אירגון ה"ג'וינט" דאג להם למזון, והוא הצטרף לישיבה ולמד חסידות ושם התחילה ההתקרבותו לחב"ד.

לאחר שלוש שנים מהחתונה הוקמה מדינת ישראל ויכלו לעלות לארץ הם הגיעו בשנת תש"ט לישראל לכפר זרנוגה ליד רחובות זה היה כפר ערבי שתושביו ברחו במלחמת השחרור לעזה הושיבו את העולים בבתיים ערבים ארגון הישוב היה בידי מפלגת המזרח אך היו הרבה חרדים שהתישבו שם והתחילה מתיחות עם החרדים שרצו חינוך יותר חרדי וכו' ר' יחיאל מיכל היה המארגן של כל המתישבים החרדים בזרנוגה, אירגן חידר לאחה"צ ביכנ"ס של פועלי אגודת ישראל וכן סניף של המפלגה ופנקסי ובר של פא"י לקופ"ח, בבחירות הראשונות שהיו הצליח לארגן שכ40% מהתושבים שבחרו בפא"י בזרנוגה הוא לא נרתע למרות שידע שזה יזיק לו בקבלת עבודה אח"כ, זו היתה ממש מסירות נפש שלו למען חינוך חרדי, בזמנים ההם לא יכלו לספק עבודה לכולם ונתנו קודם למי שציית להם ובאמת תקופה ממושכת לא עבד עד שקבל את העבודה "בכפר אליהו" מוסד חינוכי של פא"י.

כמו כן בשנת תשי"א הוקמה הרשת "אוהלי יוסף יצחק" והגיעו גם לזרנוגה להקים ב"ס הוא עזר להקים את הבי"ס של חב"ד ושלח את בניו ללמוד שם ביום ואחה"צ היה החידר שהוא החזיק וביכנ"ס לחרדים,

הקשר לחב"ד התחזק ושלח את בניו ללמוד בישיבות לוד וראשון לציון, אבל תמיד היה קשור גם לויזניץ, זכה לבקר פעמים רבות את כ"ק אדמו"ר נשיא דרנו בניו יורק. היה בעל צדקה גדול כשרעיתו התלוננה שהוא נותן יותר מדי אז היה מצטט את התניא "שמותר לתת צדקה בלי גבול - כמו לרפואה" כש"רפואה אדם יוכל לתת את כל הונו כך גם עבור רפואה רוחנית. היה לומד הרבה קבלה אצל בנו של הבעל הסולם ר' בנימין אשל"ג בבני ברק.

כל זמן פנוי שהיה לו למד הן בשעורים קביעים והן לבד היה אדם מוצלח בכל, כל מקצוע שעבד למד אותו במהירות הצטיין בכל מה שעשה, היה מסגר, מדריך חקלאות מוסמך, מנהל חשבונות ובעיקר היה סוחר מצליח.

נפטר בגיל 67 באופן פתאומי בח' טבת ה'תשנ"א.

בחתונת הסבא של החתן הבר מצוה ר' משה רוזנפלד
ולצידו יושב סבא רבא של החתן בר מצוה ר' יחיאל מיכל רוזנפלד
ומאחוריו עומד סבא רבא של החתן בר מצוה ר' משה חיים בראן
ולצידו אביו ר' יצחק יהודה בראן

• לזכות הורינו היקרים שיחיו •

הרה"ת משה וחי' רחל רוזנפלד
מרת דבורה בראן שתיחי'

■

לזכות

הרב אהרון מרדכי וחנה שיחיו רוזנפלד
ילדיהם: יחיאל מיכל, נחמה, שרה רבקה
ואסתר מלכה שיחיו

הרב יצחק ורחל שמחה שיחיו רוזנפלד
ילדיהם: מוסי'ה, נחמה, שיינא וישעו זכריה

הרב מאיר אשר וציפורה שיחיו קוזלובסקי
ילדיהם: מוסי'ה, שטערנא, בת שבע,
שמואל מרדכי, שרה רבקה ומנוחה שיחיו

הרב שמואל וחנה שיחיו פירדמן
ילדיהם: מרדכי, שרה רבקה ושניאור זלמן שיחיו

חוזה לאה שתיחי'

הרב מנחם מענדל ואסתר שיחיו מענדלזון
ילדיהם: חנה ושניאור זלמן שיחיו

הרה"ת ר' ישראל
ושושנה חן

■

לזכות

הרב יצחק ובת שבע שיחיו חן
ילדיהם:

הת' מרדכי, מלכה, רבקה ובצלאל אליעזר שיחיו

ר' שמואל יוסף ועטל גולדא בילא שיחיו חן
ילדיהם:

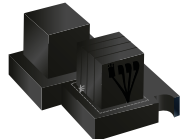
הת' מרדכי, חנה, הדסה, יהודה, שניאור זלמן
ומנחם מענדל שיחיו

ר' אהרון ואסתר שיחיו חן
ילדיהם:

חנה, פלה ברכה וחי'ה רחל שיחיו

לעילוי נשמת הילדה התמימה
ברכה יפית ע"ה חן

"ונזכה זעהן זיך מיט'ן רבי'ן דא למטה אין א גוף ולמטה מעשרה טפחים והוא יגאלנו"

סמל-דגל מחנה חן, נמצא באי כריתים, הי'ה בשימוש
אבות משפחתנו במאה ה-16 וה-17, אך ממידע מוצק
יודעים אנו שאבות משפחתנו כבר השתמשו בסמל-דגל
זה במאה ה-13 בקטלוניא, ספרד ועוד לפני זה בבבל

**לזכות
הרב שלום דובער
וטובה שיחיו חן**

**ילדיהם:
איטה הנ"ה
הת' יחיאל מיכל
הת' מנחם מענדל
הת' מרדכי זאב
שרה רבקה
נחמה פלה
שיחיו**